

Individualna kaznena odgovornost za masovna ubojstva na Ovčari

Slunjski, Mihaela

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:867939>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET**

Studentica:

Mihaela Slunjski

Naslov diplomskog rada:

**INDIVIDUALNA KAZNENA ODGOVORNOST
ZA MASOVNA UBOJSTVA NA OVČARI**

Kolegij:

KAZNENO PRAVO

Mentorica:

prof. dr. sc. Maja Munivrana

Zagreb, studeni 2024.

IZJAVA O IZVORNOSTI

Ja, Mihaela Slunjski, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Mihaela Slunjski, v.r.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVIJESNI KONTEKST DOGAĐAJA KOJI SU PRETHODILI MASOVNIM UBOJSTVIMA NA OVČARI	2
2.1. Miloševićeva ideja „Velike Srbije“	2
2.2. Bitka za Vukovar	4
3. ORGANIZACIJA I PROVEDBA MASOVNIH UBOJSTAVA NA OVČARI.....	6
3.1. Uloga misije UN-a.....	11
4. MJERODAVI PRAVNI OKVIR	13
5. PRAVNA ANALIZA BITKE ZA VUKOVAR I MASOVNIH UBOJSTAVA NA OVČARI NA TEMELJU NAJZNAČAJNIJIH OPTUŽNICA I PRESUDA	18
5.1. Rad Županijskog suda u Osijeku	19
5.1.1. Uloga doktora Mladena Ivankovića u Vukovarskoj bolnici	19
5.1.2. Optužnice protiv Mladena Ivankovića i Gorana Ivankovića.....	20
5.2. Rad Specijaliziranog suda za ratne zločine u Beogradu	21
5.2.1. Optužnica protiv doktora Jurja Njavre	21
5.2.2. Presuda Vujović et al.....	22
5.3. Presude Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije	28
5.3.1. <i>Mrkšić et al.</i>	28
5.3.2. <i>Šešelj</i>	35
6. ZAKLJUČAK	39
7. ZAHVALE	42
8. POPIS LITERATURE	43

SAŽETAK

Rad se bavi individualnom kaznenom odgovornošću za masovna ubojstva na Ovčari za vrijeme Domovinskog rata 1991. godine. Prije svega, u uvodnom je dijelu dan povijesno-politički kontekst događanja u tadašnjoj Vukovarskoj općini koja su prethodila bitci za Vukovar. Ukratko je opisana i sama vukovarska bitka unutar koje je došlo do evakuacije ratne bolnice i odvođenja ratnih zarobljenika na poljoprivredno dobro Ovčara gdje su masovno ubijeni od strane pripadnika srpske vojske. Uz to je razmatrana i uloga međunarodne zajednice za vrijeme provođenja ratnih zločina. Središnji dio rada donosi izabrane presude optuženicima koji su na bilo koji način sudjelovali u masakru na Ovčari. Poseban je naglasak na institutima nadređenosti i individualne kaznene odgovornosti. Ukazuje se i na probleme koji su se pojavili prilikom suđenja. Konačno, u zaključnom dijelu dan je osvrt na navedene zločine, provedena suđenja, ali i na opažanja vezanima uz današnja ratna zbivanja u svijetu i sudske postupke koji bi se mogli voditi na temelju istih.

Ključne riječi: Ovčara, bitka za Vukovar, Domovinski rat, individualna kaznena odgovornost, odgovornost zapovjednika, ICTY

SUMMARY

The paper deals with individual criminal responsibility for mass murders in Ovčara during the Homeland War in 1991. First of all, in the introductory part, is given the historical and political context of the events in the then Vukovar municipality that preceded the battle for Vukovar. The battle of Vukovar itself is briefly described, during which the war hospital was evacuated and the prisoners of war were taken to the Ovčara farm, where they were killed en masse by members of the Serbian army. In addition was considered the role of the international community during the implementation of war crimes. The central part of the work brings the selected verdicts to the defendants who participated in any way in the massacre at Ovčara. There is a special emphasis on the institutes of superiority and individual criminal responsibility. The problems that arose during the trial are also pointed out. Finally, in the concluding part, there is a review of the mentioned crimes, trials, but also observations related to today's war events in the world and court proceedings that could be conducted on the basis of them.

Keywords: Ovčara, battle for Vukovar, Homeland War, individual criminal responsibility, commander's responsibility, ICTY

„U blizini Vukovara je Ovčara, polje izloženo jakim vjetrovima na kojemu imamo razloga vjerovati kako se nalaze stotine Hrvata iz vukovarske bolnice, hladnokrvno ubijenih te smjesta ukopanih u masovnu grobnicu. Ono što sam vidjela u blatu te grobnice zaprepastilo me. Na Ovčari su vladavina zakona i osnovni principi civiliziranog života napušteni jednog zlog dana...“¹

1. UVOD

Domovinski rat (1991. – 1995.) obrambeno – osloboditeljski je rat u kojem je hrvatski narod branio svoju egzistenciju i slobodu. Jedan od najmračnijih ratnih događaja koji je ostavio snažan utisak u hrvatskoj nacionalnoj povijesti je bitka za Vukovar u sklopu koje su organizirana masovna ubojstva hrvatskih ranjenika iz vukovarske bolnice na Ovčari. O tome koliko je navedena bitka značajna za Hrvate, govori činjenica da je Hrvatski sabor 18. studeni proglasio Danom sjećanja na žrtve Domovinskog rata i Danom sjećanja na žrtvu Vukovara i Škabrnje.² Vukovar, kasnije nazvan „Gradom herojem“ proglašava se mjestom posebnog domovinskog pijeteta jer ima posebno važnu ulogu u hrvatskoj povijesti uspostave samostalne, nezavisne, suverene i demokratske države te predstavlja simbol otpora, žrtve, pobjede i zajedništva odnosno obrane državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta Republike Hrvatske u Domovinskom ratu.³ Cilj ovog rada je promicanje istine o navedenom ratu i osnaživanje pravne svijesti o zločinima Vukovara i Ovčare. Prvi dio rada obuhvaća kratak povijesni pregled događaja koji su prethodili vukovarskoj bitci i masovnim ubojstvima na Ovčari s naglascima na ideju Slobodana Miloševića, tadašnjeg srbijanskog predsjednika, o stvaranju tzv. „Velike Srbije“ i samom tijeku bitke za Vukovar. Nastavno na to, dan je osvrt na djelovanje misije Ujedinjenih naroda (dalje u tekstu: misija), ali i ulogu cjelokupne međunarodne zajednice pri navedenoj bitci. Najveći naglasak rada je na pravnoj analizi individualne kaznene odgovornosti za provedena masovna ubojstva koja je sadržana u središnjem dijelu rada, a koja je orijentirana na mjerodavno pravo i analizu najznačajnijih optužnica i presuda nadležnih sudskih organa. Zaključni dio sadrži osvrt s ocjenom na provedene sudske postupke i predodžbu o potencijalnim sudskim procesima *de lege ferenda* vezanim uz aktualna ratna zbivanja u svijetu. Rad je napisan na temelju javno dostupnih izvora

¹ Bassiouni, M. Cherif, *Letter from M. Cherif Bassiouni to Madeleine Albright*, izjava Madeleine Albright 16. siječnja 1994. u Haagu“, Case Western Reserve, 1994., dostupno na: <https://digital.case.edu/islandora/object/ksl%3Amps17-letterma19940201000?search=albright%2520madeleine> (14. svibnja 2024.).

² Zakon o blagdanima, spomendanima i neradnim danima u Republici Hrvatskoj, Narodne novine, br. 110/19.

³ Zakon o proglašenju Vukovara mjestom posebnog domovinskog pijeteta, Narodne novine, br. 25/20.

te ni na koji način ne izražava osobne političke stavove. Pojedini izrazi upotrjebljeni su onako kako se navodi u citiranoj literaturi, dok su zaključci izvedeni na temelju dostupnih podataka prikupljenih na temelju istraživanja za ovaj rad.

2. POVIJESNI KONTEKST DOGAĐAJA KOJI SU PRETHODILI MASOVNIM UBOJSTVIMA NA OVČARI

2.1. Miloševićeva ideja „Velike Srbije“

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (dalje u tekstu: SFRJ) sastojala se od šest republika i dvije autonomne pokrajine. Posljednji važeći Ustav SFRJ iz 1974. godine je republikama, a dijelom i pokrajinama, davao status država u čijoj su formalnoj pa i stvarnoj nadležnosti bile sve funkcije, osim političkog dijela vanjskih poslova te dijela obrane.⁴ Problem u provođenju ove ustavne odredbe nastaje nakon smrti Josipa Broza Tita, predsjednika SFRJ u razdoblju do 1953. do 1980. godine, tijekom kojeg se razdoblja odluke na razini federacije donose na temelju konsenzusa republika i pokrajina. Takav način odlučivanja načelno ne odgovara Socijalističkoj Republici Srbiji (dalje u tekstu: SRS) koja svim snagama želi zadržati visok stupanj autonomije.

1987. godine započinje i raspad Saveza komunista Jugoslavije (dalje u tekstu: SKJ), vladajuće političke stranke SFRJ. Uzrok tome je dolazak na vlast novog predsjednika stranke, Srbina Slobodana Miloševića i odvajanje srpskog dijela SKJ iz stranke. Milošević se zalaže za ostvarenje povijesnih velikosrpskih težnji čiji je osnovni slogan „svi Srbi u jednoj državi“, a zajedno sa svojim pristašama smatra da je vrijeme njegove vladavine podobno za ostvarenje Garašaninova plana⁵, Karadžićeva „Srbi svi i svuda“⁶ i Dušanove Velike Srbije⁷, snažne zemlje na tri mora.⁸ Međutim, osim teritorijalnog osvajanja, jedinstvo Srbije očituje se i na ideološkoj

⁴ Žunec, O., *Rat u Hrvatskoj 1991.-1995. Prvi dio: uzroci rata i operacije do sarajevskog primirja*, Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, vol. 1, br. 1., 1998., str. 57-87.

⁵ Vidi: Stranjaković, D., *Kako je postalo Garašaninovo „Načertanije“*, Spomenik SKA, Beograd, 1939., str. 76-102.

⁶ Vidi: Stefanović Karadžić, V., *Kovčević za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona*, Beč, 1849., dostupno na: <https://www.rastko.rs/filologija/vuk/vkaradzic-srbi.html> (21. svibnja 2024.)

⁷ Vidi: Istorijska biblioteka, *Stefan Dušan*, dostupno na: <http://istorijska-biblioteka.wikidot.com/art:stefan-dusan> (21. svibnja 2024.)

⁸ Pavličević, D., *Dva stoljeća velikosrpskih težnji prema Hrvatskoj 1793 – 1993*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, vol. 2, br. 2-3 (4-5), 1993., str. 247-283.

razini.⁹ U to vrijeme počinje dominirati narativ da su Srbi jedinstven narod kojeg krasi duga herojska povijest i zbog toga je potrebno njihovo ujedinjenje u jedinstvenu državu.

Napetost u odnosima između SRS i Savezne Republike Hrvatske (dalje u tekstu: SRH) kulminira krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina dvadesetog stoljeća iz dva osnovna razloga: izbor Miloševića za predsjednika SRS 1989. i provođenje izbora u SRH 1990. Milošević je i dalje nastojao provoditi ideološku politiku, a ključnu ulogu na tadašnjoj političkoj sceni igrali su lokalni izbori u Vukovarskoj općini u kojoj dominiraju tri stranke: Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena, Srpska demokratska zajednica i Hrvatska demokratska zajednica (dalje u tekstu: HDZ). HDZ pod vodstvom tadašnjeg predsjednika stranke i kasnijeg predsjednika Republike Hrvatske, Franje Tuđmana, postaje glavni politički akter u SRH. Tuđmanovi ciljevi bili su vrlo jasno postavljeni. Kao prvo, želio je stvoriti suverenu i demokratsku hrvatsku državu po uzoru na zapadnoeuropske zemlje. Kao drugo, htio je Hrvatsku integrirati u Europu. Obećao je da će poštovati “građanska i nacionalna prava” hrvatskih građana srpske nacionalnosti, a očekivao je da će vlasti u Srbiji poštovati prava Hrvata koji žive u toj republici.¹⁰ Takvi stavovi propagirali se po čitavoj državi pa je tako u istočnoj Hrvatskoj, čelnik osječkog HDZ-a, Vladimir Šeks, pozvao i Hrvate i Srbe da poštuju suverenost Hrvatske kao zajedničke domovine u kojoj će imati jednaka demokratska prava i slobode.¹¹ Usprkos takvom stavu najvećeg ogranka HDZ-a na tom području, vukovarski HDZ pod dominacijom Tomislava Merčepa programski se definirao kao "nacionalna stranka hrvatskog naroda i svih drugih koji Hrvatsku osjećaju svojom domovinom".¹² To je izazvalo podjelu među stanovništvom jer se članstvo u HDZ-u počelo izjednačavati s pripadnošću hrvatskoj naciji¹³, a svi koji nisu bili članovi, smatrani su političkim protivnicima. Na izborima 1990. HDZ je nastojao odnijeti pobjedu u Vukovarskoj općini kako bi zadržao grad unutar granica SRH, no usprkos pobjedi na nacionalnoj razini, u općini mu to nije pošlo za rukom. Tamo je pobjedu odnio Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena. Srbi su pak bili izuzetno zadovoljni rezultatima tvrdeći kako je Vukovar rekao "ne" HDZ-u i pokazao

⁹ Birač, D., *Prilog analizi političkih govora Slobodana Miloševića (28.6.1989.) i Franje Tuđmana (24.2.1990.)*, Političke perspektive: časopis za istraživanje politike, vol. 9, br. 3, 2019., str. 57-86.

¹⁰ Sadkovich, J.J., *Franjo Tuđman i problem stvaranje hrvatske države*, Časopis za suvremenu povijest, vol. 40, br. 1, 2008., str. 177-194.

¹¹ Fried, P., *Bitka za Vukovar, ep. 2 Nenaoružani odredi*, 4. ožujka 2019., dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=bkzq3JTJqVg&t=4s> (21. svibnja 2024.)

¹² Filipović, V., *Stranačka politika u Vukovaru 1990-1991.*, Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju, vol. 16, br. 1, 2019, str. 97-115.

¹³ *Ibid.*

da je "srpski grad".¹⁴ S druge strane valja istaknuti nezadovoljstvo Srba promjenom njihovog položaja u SRH. U SFRJ je snažnoj srpskoj manjini (12%) bila ustavom priznata konstitutivnost.¹⁵ Međutim, stanje se mijenja 22. prosinca 1990. kada je Srbima Poveljom o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj ta konstitutivnost oduzeta i oni postaju nacionalnom manjinom. Prema navedenoj povelji, prava nacionalnosti i međunarodna suradnja ne dozvoljavaju niti jednu aktivnost koja je suprotna načelima međunarodnog prava, osobito suverenosti, teritorijalne cjelovitosti i političke samostalnosti Republike Hrvatske, kao jedinstvene i nedjeljive demokratske i socijalne države.¹⁶ Navedene odredbe Srbija se nije držala te slijedom brojnih ideologijskih uzroka,¹⁷ 1. ožujka 1991. započinje Domovinski rat. Postrojbe Jugoslavenske narodne armije (dalje u tekstu: JNA) i srpski pobunjenici sve su više stezali obruč oko Vukovara, da bi 25. kolovoza 1991. krenuli u otvoreni napad na grad, čime započinje Vukovarska bitka.¹⁸

2.2. Bitka za Vukovar

U početku velikosrpske agresije Hrvatska je država bez vojske koja raspolaže lakim pješaćkim naoružanjem, dok ju s druge strane napada Srbija 1. gardijskom divizijom, najvećom i najjaćom jedinicom JNA.¹⁹ Iz navedenog jasno proizlazi da su se hrvatske brigade spontano naoružavale zbog toga što je JNA stala na stranu Srbije i tako omogućila Miloševiću da vojnim putem ostvari svoje političke ambicije. Pripadnici same armije za svoje su se postupke pokušali opravdati tvrdnjom da JNA želi razdvojiti sukobljene strane te tako spriječiti međunarodne sukobe i građanski rat.²⁰ Pitanje mogućnosti građanskog rata složeno je pitanje zbog nejasnog položaja država i pokrajina SFRJ u trenutku početka vukovarske bitke. No svakako valja jasno razlućiti i generalne ciljeve zaraćenih država. Zadaća hrvatskih snaga bila je da se s raspoloživim snagama i po svaku cijenu onemoguće namjere napadaća, što je na području Vinkovci - Vukovar bila glavna zadaća 109. brigade Hrvatske vojske (dalje u tekstu: HV).²¹

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Žunec, O., *op. cit.* u bilj. 4, str. 58.

¹⁶ Povelja o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj, Narodne novine, br. 31/91.

¹⁷ Vidi: Žunec, O., *op. cit.* u bilj. 4.

¹⁸ Ružić, S., *Stradanje nesrpskog civilnog stanovništva na okupiranom području bivše općine Vukovar (1992.-1998.)*, Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, vol. 19, br. 1, 2019., str. 271-295.

¹⁹ Žunec, O., *op. cit.* u bilj. 4, str. 81.

²⁰ Marijan, D., *Zamisao i propast napadne operacije Jugoslavenske narodne armije na Hrvatsku u rujnu 1991. godine*, Časopis za suvremenu povijest, vol. 44, br. 2, 2012., str. 251-275.

²¹ Marijan, D., *Bitka za Vukovar 1991.*, Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, vol. 2, br. 1, 2002., str. 367-402.

Srpski su se pak napori odnosili na osvajanje čitave Slavonije kako bi se došlo do Zagreba i Varaždina, a zatim i do Slovenije kao konačnog cilja.

S obzirom na političke i etničke napetosti, Vukovar je kao strategijsko mjesto predstavljao prvi grad kojeg je trebalo osvojiti. Osnovna zamisao JNA za osvajanje bila je „blokirati grad, a zatim energičnim dejstvima jurišnih odreda i grupa ovladati najznačajnijim delovima južno i severno od Vuke, posle čega pristupiti njegovom čišćenju i potpunom ovladavanju“.²² 'Čišćenje' ovdje ima dvojako značenje: s jedne strane odnosi se na ratni plijen, dok je s druge strane riječ o etničkom čišćenju o čemu će više riječi biti u trećem poglavlju ovog rada. Netrpeljivosti između hrvatskog i srpskog naroda eskaliraju 2. svibnja 1991. kada je u Borovu Selu, mjestu u Vukovarskoj općini smještenom odmah do Vukovara, ubijeno dvanaest hrvatskih policajaca od strane srpske vojske. Navedeni događaj prekretnica je u ratu i označuje početak oružanih sukoba koji prerastaju u bitku za Vukovar, ali nažalost i događaj za koji do danas nitko nije kazneno odgovarao. Između ostalih dobrovoljaca i profesionalaca, vukovarskim braniteljima iznimnu pomoć pružaju pripadnici Ministarstva unutarnjih poslova RH, unutar koji su prema navodima preživjelih branitelja poseban doprinos dali pripadnici Zasebne postrojbe Policijske uprave Varaždin. Isti su se svim raspoloživim snagama pokušali oduprijeti respektabilnoj sili JNA, a sigurnost civila bila im je prioritet. Srbi su pucali na sve strane i koliko god su htjeli, no hrvatski branitelji to nisu mogli jer nisu imali baš mnogo pravog oružja. Ono što su imali bilo je slabo i malo te se nije smjelo promašivati.²³ Na vukovarskom ratištu vodili su se i brojni pregovori o (daljnjem) tijeku rata. Međutim, postignute dogovore napadači nikada nisu poštivali. Nakon svake informacije o potpisanom primirju i prekidu neprijateljstva, slijedili bi u pravilu još žestići srpski nasrtaji, što je natjeralo hrvatske branitelje da požele da primirja uopće ni nema.²⁴

Rat u Vukovaru, nazvan „paklom koji svijet skoro nije vidio“²⁵, ima tri prekretnice. Prvi veliki udar „Grad heroj“ doživljava 14. rujna 1991. koji varaždinska policija naziva „danom kada se počelo otvarati nebo i zemlja“. Tada su počeli najžešće bitke, a intenzivirani su i avionski napadi. Vukovar nema vode, struje, ni telefonskih veza.²⁶ U takvim uvjetima i puno

²² *Ibid.*

²³ Piskač, I. *et al.*, *19VUKOWARAŽDIN91*, Zasebna postrojba Policijske uprave Varaždin, Varaždin, 2011., str. 60.

²⁴ Matić, P. F., *Ništa lažno*, vlastita naklada, Zagreb, 2012., str. 78.

²⁵ Piskač, I. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 22, str. 100.

²⁶ Njavro, J., *Glava dolje, ruke na leđa*, Quo Vadis, Zagreb, 1992., str. 23.

slabijim naoružanjem, vukovarski branitelji morali su uložiti ekstremne snage kako bi se mogli obraniti od neprijatelja. Drugo veliko zaprepaštenje i šok hrvatski su vojnici doživjeli 16. listopada kada je na Oltar domovine svoj život položio Blago Zadro, legendarni zapovjednik na Trpinjskoj cesti koja je zbog velikog broja uništenih neprijateljskih tenkova i transportera nazvana „grobljem tenkova“²⁷. Naposljetku, ključan je datum 18. studeni kada Vukovar pada u ruke neprijatelja. Već dan nakon, 19. studenog srpska vojska nemilosrdno bombardira i urušava Borovo Commerc, mjesto gdje su bili smješteni domaći civili i ranjenici čija evakuacija postaje glavni cilj pregovora između hrvatske i srpske vojske nakon predaje. U tijeku pregovora pripadnici srpske vojske, odnosno JNA, ne održavaju primirje, već strijeljaju zarobljenike, a neke bacaju i u septičku jamu.²⁸

3. ORGANIZACIJA I PROVEDBA MASOVNIH UBOJSTAVA NA OVČARI

Jednu od najznačajnijih uloga na vukovarskom ratištu bez sumnje igra vukovarska bolnica u kojoj od početka djelovanja u svojstvu ratne bolnice vladaju velike etničke netrpeljivosti i u kojoj Srbi također provode ideologijski rat. Doktori koji su liječili ljude svih nacionalnosti proglašeni su zločincima i fašistima.²⁹ Iako su šefovi gotovo svih odjela bili pripadnici srpske nacionalnosti, na čelu bolnice za vrijeme vukovarske bitke bila je hrvatska doktorica Vesna Bosanac, dok je šef ratnog saniteta bio također Hrvat, doktor Juraj Njavro. U hrvatskim publikacijama i medijima medicinsko osoblje srpske nacionalnosti najčešće se spominje kao „peta kolona koja je sve dojavljivala svojim“. Iz navedenog razloga mnogi hrvatski civili i ranjenici bojali su se da im takvo osoblje pomaže, a nerijetko su i odbijali njihovu pomoć.³⁰

U najvećim problemima bolnica se našla za vrijeme pada grada kada je glavno pitanje postalo evakuacija civila i ranjenika iz iste. U skladu s člankom 15. Četvrte ženevske konvencije, prema kojem bolnicu u središtu ratnih zbivanja preuzima osoblje Međunarodnog

²⁷ Prema riječima Predraga Freda Matića, vukovarskog branitelja, Ministra branitelja RH (2011.-2016.) i autora knjige „Ništa lažno“, Blago Zadro tamošnjim vojnicima bio je prijatelj, otac, savjetnik, pomagač, ali u ratu i ono najvažnije: bio je vođa, zapovjednik, osoba koja je sagledavala, procjenjivala i donosila odluke presudne za opstojnost cijelog vukovarskog područja.

²⁸ Piskač, I. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 22, str. 163.

²⁹ Lučić, I., *Vukovarska bolnica: svjetionik u povijesnim olujama hrvatskoga istoka/Vukovar hospital: a lighthouse in historic storms of Eastern Croatia*, Hrvatska liječnička komora i Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2017., str. 406-408.

³⁰ Filipović, V., *Na rubu službene kulture sjećanja: slučaj vukovarskog kirurga dr. Mladena Ivankovića*, Tragovi: časopis za srpske i hrvatske teme, vol. 2, br. 2, 2019., str. 102.

Crvenog križa i vodi brigu o ranjenicima i bolesnicima, dr. Andrija Hebrang kao ministar zdravstva RH u ime Vlade RH, general Andrija Rašeta kao predstavnik JNA, i Georges-Marie Chenu kao šef Promatračke misije Europske zajednice (PMEZ) u Zagrebu su 18. studenog potpisali sporazum o neutralizaciji vukovarske bolnice i organizaciji konvoja za evakuaciju ranjenika i bolesnika iz nje. Sporazumom su se RH i JNA obvezale na prekid vatre na području vukovarske bolnice i na dogovorenom putu evakuacije, na osiguranje odgovarajućih vozila s odgovarajućim osobljem, za približno četrdeset teških bolesnika i oko tristo šezdeset ranjenika, od kojih su trećini potrebna nosila i na priznavanje neutralnosti vukovarske bolnice za vrijeme evakuacije.³¹ Valja napomenuti kako su u pregovorima oko postizanja sporazuma sudjelovali i predstavnici Međunarodnog komiteta Crvenog križa (MKCK), organizacija Liječnici bez granica (MSF) i Malteški red.³² Usprkos diplomatskim inicijativama Vlade RH neprekidno usmjerenih na hitnu evakuaciju stanovnika Vukovara uz prisutnost predstavnika Međunarodnog Crvenog križa, bolnica je i nakon predaje bila pod udarom topništva, a predstavnici međunarodne zajednice u bolnicu nisu ušli.

General pukovnik JNA Života Panić naredio je pukovniku Mili Mrkšiću, zapovjedniku „Operacijske grupe Jug“ da 19. studenog do deset sati mora „zauzeti bolnicu, MUP i očistiti od preostalih ustaških snaga oslobođene delove grada“.³³ Iako je pojam ustaša³⁴ vezan uz razdoblje Šestosiječanjske diktature i Nezavisne Države Hrvatske, pripadnici srpske vojske i dalje ga koriste u Domovinskom ratu, dok se za njih upotrebljava naziv četnici. Budući da se prvi puta javlja u drugoj polovici 19. stoljeća, ni pojam četnika nije nov. No u agresiji na Hrvatsku i BiH JNA i paravojne srpske jedinice nisu prikrivale svoj tzv. četnički program osvajanja tuđih teritorija i etničkog čišćenja.³⁵ Pojam etničkog čišćenja, čija egzaktna definicija i danas ne postoji, počeo se razvijati upravo u 1990-im godinama, posebno u medijima i znanosti. Ono se veže uz ratna događanja za vrijeme raspada Jugoslavije, a glavno obilježje mu je provođenje politike čiji je cilj okupacija područja isključujući raseljenu skupinu.³⁶ Sustavni progon

³¹ Nazor, A., *Vukovar i vukovarska bolnica (dijelovi kronologije), studeni 1991. (IV. dio)*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata u suradnji s Hrvatskim vojnikom, 2015., dostupno na: <https://web.archive.org/web/20150402145155/http://www.hrvatski-vojn timer.hr/hrvatski-vojn timer/3342011/domovinskirat.asp> (16. kolovoza 2024.).

³² Buljan, J., *Kako su Srbi i JNA bezdušno ubijali hrvatske branitelje i civile*, Portal hrvatskoga kulturnog vijeća, 2013., dostupno na: <https://www.hkv.hr/hrvatski-tjednik/16488-j-buljan-kako-su-srbi-i-jna-bezdušno-ubijali-hrvatske-branitelje-i-civile.html> (16. kolovoza 2024.).

³³ *Ibid.*

³⁴ Vidi: Hrvatska jezična enciklopedija, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/ustase> (10. listopada 2024.).

³⁵ *Ibid.*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/cetnici> (10. listopada 2024.).

³⁶ Benz, W., *Vom Vorurteil zur Gewalt, Politische und soziale Feindbilder in Geschichte und Gegenwart*, Verlag Herder GmbH, Freiburg im Breisgau, 2020., str. 202-203.

nesrpskog naroda iz potraživanih područja srpskih nacionalista, nije bio popratna pojava rata u Hrvatskoj, već srpski cilj.³⁷ Potpukovnik JNA Milan Eremija u listopadu 1991. je zapisao da nekim skupinama osnovni motiv nije borba protiv neprijatelja, nego pljačkanje narodne imovine i zlostavljanje nedužnog stanovništva hrvatske nacionalnosti.³⁸ Činjenicu da je srpska vojska provodila etničko čišćenje nad određenim skupima Hrvata ne potkrjepljuje samo njihov cilj, već i metode kojima su taj cilj postizale. Naime, etničko čišćenje uključuje ubojstva, mučenje, proizvoljna uhićenja i pritvaranja, izvansudska pogubljenja, silovanja i seksualne napade, deportacije i vojne napade na civile.³⁹ Pod pretpostavkom srpskog nezadovoljstva njihovim položajem u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i prema izvorima upotrebljavanima u ovom radu, srpska je vojska navedena kaznena djela uglavnom počinjavala prema ustašama. Međutim, nema jasnog određenja tko se tada i po kojim odrednicama smatrao ustašama. Najpoznatiji i najopasniji alat etničkog čišćenja bili su pripadnici bande ubojica „Tigrovi“ pod zapovjedništvom fanatičnog srpskog nacionalista Željka Rožnatovića – Arkana.⁴⁰

Pojam etničkog čišćenje usko je vezan i uz vukovarsku ratnu bolnicu. Evakuacija bolnice trebala je početi 20. studenog tijekom jutra. Pukovnik Mrkšić naredio je majoru Veselinu Šljivančaninu da pripremi i izvrši evakuaciju bolnice te da odande ne izvodi nikog dok ga prvo ne pregledaju vojni liječnici.⁴¹ Šljivančanin nije poštivao odredbe sporazuma sklopljenog u Zagrebu i tako ni predstavnicima Međunarodnog Crvenog križa, ni međunarodnim promatračima nije dopustio ulazak u bolnicu opravdavajući se lažnom tvrdnjom da na putu do bolnice ima snajperista i borbi te da je u toku raščišćavanje mina.⁴² Budući da pripadnika međunarodnih organizacija nije bilo, Šljivančanin je u prostoru gipsaone skupio medicinsko osoblje na sastanak za vrijeme kojeg su njegove „kontraobavještajne grupe“ prema unaprijed pripremljenim popisima harale po bolnici.⁴³ Iz bolnice se ljudi nisu odvodili redom, već prema tim popisima. Neke ljude osobno je s lista papira prozvao major Šljivančanin. Znalo

³⁷ Stieger, C., *Die Macht der Etnischen: sichtbare und unsichtbare Trennlinien auf dem Balkan*, Rotpunktverlag, Zürich, 2021., str. 12.

³⁸ Kinder, I., *The violations of international humanitarian law against the persons forcibly taken from the Vukovar hospital and murdered at Ovčara*, Strategos: Znanstveni časopis Hrvatskog vojnog učilišta „Dr. Franjo Tuđman“, vol. 2., br. 7., 2023., str. 84.

³⁹ Lieberman, B., 'Ethnic Cleansing' versus Genocide?, u: Bloxham, D., Dirk Moses, A., *The Oxford Handbook of Genocide Studies*, Oxford University Press, New York, 2010., str. 44.

⁴⁰ Stover, E., Peress, G., *Die Gräber: Srebrenica und Vukovar*, 1. izdanje, Scalo Verlag AG, Zürich, 1998., str. 108.

⁴¹ Buljan, J., *op. cit.* u bilj. 30.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

se točno po imenu i prezimenu koga će odvesti.⁴⁴ Iz navedenog jasno proizlazi da su ljudi prozivani planski i s unaprijed znanom namjerom. Mnogi ranjenici ubijeni su u podrumu i iza bolnice, a među prvim su izvedeni pripadnici Hrvatskih obrambenih snaga.⁴⁵ Oni nisu pronađeni niti do današnjeg dana. Vojnici JNA išli su po bolnici i naređivali pacijentima i drugima koji su mogli hodati da idu vani prema izlazu. Po izlazu su ti vojnici razdvajali muškarce od žena i djece. Nakon toga, oko dvjesto pedeset muškaraca, uglavnom tadašnjih pacijenata vukovarske bolnice, ukrcano je u pet autobusa.⁴⁶ Autobusi su se uputili prema poljoprivrednom dobru Ovčari, farmi pet kilometara udaljenoj od Vukovara. Međutim, put do Ovčare nije bio uobičajen, već su autobusni stigli sa stražnje straže što ukazuje na to da je cijela akcija bila pomno isplanirana. Plansko djelovanje potvrđuje i činjenica da su na putu srpski vojnici ulazili u autobuse, tražili ljude koje su imali na popisu i izdvojili ih u poseban vojni autobus.

Pri dolasku na farmu ljudi su ulazili u hangare. Pri ulasku, kao i u samom hangaru, bili su izudarani sa svih strana, čula se vriska, zapomaganje, jaukanje, a kosti su pucale kao da su se daske lomile.⁴⁷ Prema iskazu svjedoka branitelja Željka Dukića, isti je zajedno s nekolicinom zarobljenika čuo pripadnike srpske vojske kako govore: „Ajde, bre, da ih koljemo!“. U jutarnjim satima čuo je jedan bager kako nešto kopa, a vojnici su im kroz rupu u zidu zgrade u koju su ih pobacali rekli da to kopaju jame za njih, najavljujući im da će sutra biti strijeljani.⁴⁸ Jasno je bila vidljiva srpska netrpeljivost prema određenoj skupini ljudi – Hrvatima percipiranim kao ustašama. Srpski vojnici psovali su „majku ustašku“, rovarili po odjeći zarobljenika, pretraživali i uzimali sve što je bilo vrijedno. Neki oficir jednom je prilikom uzviknuo: „Nemojte to dirati! To je ustaško! To je proklet!“⁴⁹ U noći s 20. na 21. studeni 194 osobe, većinom civili iz vukovarske bolnice, izvedene su iz hangara te nakon maltretiranja i povlačenja posljednjih trupa JNA nemilosrdno ubijene od strane članova teritorijalne obrane i srpskih paramilitarnih postrojbi.⁵⁰ Nakon provedenog masakra organizacija *Helsinki Watch*

⁴⁴ Fried, P., *Bitka za Vukovar, ep. 8 Bolnica*, 1. prosinca 2015., dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=xydCG96uulI&list=PL6aCLFxGupYgwZsVlktCfAS1MeRJ3YK6z&index=8> (23. kolovoza 2024.).

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Buljan, J., *op. cit.* u bilj. 30.

⁴⁷ Fried, P., *Bitka za Vukovar, ep. 10 Ovčara*, 6. prosinca 2015., dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=yWIm7qju2mo&list=PL6aCLFxGupYgwZsVlktCfAS1MeRJ3YK6z&index=10> (30. rujna 2024.)

⁴⁸ Nacionalni sindikat policije MUP RH, *Hrvatska policija u Vukovaru 1990.-1998.*, Zebra Vinkovci, Vukovar, 2014., str. 151.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Meron, T., *Standing up for Justice, The Challenges of Trying Atrocity Crimes*, Oxford University Press, Oxford, 2021., str. 168.

prikupljala je svjedočanstva o istome. Tom prilikom jedan je srpski novinar opisao kako je „uvečer između 19. i 21. studenog stotine zatočenika odvedeno na Ovčaru, farmu kraj Vukovara i prema naselju Petrova gora (...) koje su pratili pijani jugoslavenski rezervisti. Kada su dolazili prema Ovčari rekli su mi da te ljude treba ubiti jer da su radili protiv Srba, bili su članovi HDZ-a ili se vjerovalo da su na neki način vezani uz članove hrvatske Vlade. Kada su se vraćali rano ujutro, počeli su se hvaliti onim što su činili. Rekli su da su pogubili više od 300 ‘ustaša’ i da su njihova tijela bacili u jamu.“⁵¹

Masovno ubojstvo je uništavanje mnogo pojedinačnih života, bilo više ili manje ili u okolnostima koje navode ubojicu, ubijene ili promatrače da vide ubojstva kao dio jedinstvenog procesa. To može biti djelo povezanih pojedinaca, grupe ili organizacije⁵², a može se javiti u više oblika; od genocida do velikih terorističkih kampanja i od zračnih bombardiranja do masakra od strane paravojsnih organizacija.⁵³ Nedvojbeno je da se kod Ovčare radi o planiranim masovnim ubojstvima pomno odabranih hrvatskih civila od strane srpske vojske. Međutim, sporno je pitanje radi li se o genocidu ili nekom drugom kaznenom djelu, o čemu će više riječi biti u narednim poglavljima ovog rada. Takva su ubojstva povezana sa srpskom ideologijom. Ona su Srbima služila kao strategija za postizanje ciljeva kao što su poražavanje percipiranih neprijatelja, održavanje režima, nadzor nad društvom i pobjeđivanje u ratu.⁵⁴ Uz to, pripadnici srpske vojske su pri provođenju masovnih ubojstava ostvarivali i vlastite interese. S jedne strane, oduzimanjem (vrijednih) predmeta zarobljenicima stjecali su imovinsku korist, dok im je s druge strane ubijanje zarobljenika služilo kao satisfakcija za Srbe ubijene u bitci za Vukovar. Nadalje, osobe su pokapane bez reda, što je jasno ukazivalo na masovnu grobnicu. Zabačenost lokacije ukazuje na to da su izvršitelji htjeli žrtve smaknuti i pokopati u tajnosti, a činjenica da su posmrtni ostaci dviju žrtava imali lančiće s katoličkim križevima (na jednom se nalazio natpis „Bog i Hrvati“) ukazuje na to da se u grobnici nalaze posmrtni ostaci Hrvata,⁵⁵ koji su kasnije i identificirani.

⁵¹ Filko, A., *Ovčara – siva zona međunarodne zajednice (1992.-1994.)*, Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Savonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, vol. 20, br. 1, 2020., str. 342.

⁵² Shaw, M., *War & Genocide*, Polity Press, Cambridge, 2003., str. 16.

⁵³ Lader Maynard, J., *Ideology and Mass Killing, The Radicalized Security Politics of Genocides and Deadly Atrocities*, Oxford University Press, Oxford, 2022., str. 1.

⁵⁴ *Ibid.*, str. 308.

⁵⁵ *Ibid.*, str. 352.

3.1. Uloga misije UN-a

Devedesetih godina dvadesetog stoljeća dolazi do velikih teritorijalno – političkih promjena na europskoj sceni. Međunarodna zajednica pretežno je orijentirana na raspad Sovjetskog saveza te ponovno ujedinjenje Demokratske Republike Njemačke i Savezne Republike Njemačke, što je naizgled jasno, s obzirom na cilj očuvanja mira u Europi i svijetu nakon Drugog svjetskog rata nakon kojeg je uslijedio tzv. hladni rat. Međutim, nedvojbeno je da je međunarodna zajednica usred svoje orijentiranosti na zbivanja u ovim velesilama zakazala u ispunjenju svoje uloge na području istočne Slavonije za vrijeme početka i prve godine Domovinskog rata. Sve je ukazivalo na to da ona podržava opstanak SFRJ, a da se zemlje Zapadne Europe boje širenja rata na njihove teritorije.⁵⁶ Promatrači misije UN-a koji su bili poslani u istočnu Slavoniju izvještavali su o gotovo svakodnevnim napadima i bombardiranju grada, promatrajući ih izdaleka, a šef misije svaki je dan šifriranim porukama izvještavao Europsko predsjedništvo u Bruxellesu, koje je bilo zaduženo za praćenje jugoslavenskih poslova.⁵⁷ Međutim, brze reakcije nije bilo. Hrvatskom je stanovništvu prisutnost međunarodne zajednice bila osobito potrebna kod pada grada. Prilikom predaje nije bilo predstavnika Međunarodnog crvenog križa, niti drugih međunarodnih organizacija, tako da osobe koje su pregovarale s hrvatske strane nisu bile sigurne u ponuđena obećanja.⁵⁸ Njihova prisutnost bila je prijeko potrebna u bolnici. Od 13. listopada je doktorica Bosanac, odgovorna osoba bolnice, redovito slala faksove misiji opisujući stanje u bolnici i učinke bombardiranja.⁵⁹ No, međunarodna zajednica bila je izmanipulirana od strane srpske vojske i njihovi predstavnici niti su ušli u bolnici, niti su sudjelovali kod evakuacije civila i ranjenika. Europski promatrači cijelo su vrijeme sjedili u vozilu u konvoju humanitarne pomoći za evakuaciju ranjenika iz bolnice. Zbog stalnih zapreka od strane srpskih odgovornih ljudi, prijetnja od strane saveznih vojnika onima koji su prevozili ranjenike, namjerno izazvane eksplozija mine koja je ranila dvoje bolničara⁶⁰, kao i riječima pukovnika JNA i majora Šljivančanina kojima su predstavniku Crvenog križa rekli da može proći do bolnice na vlastitu odgovornost te da JNA ne garantira da njegov život i život njegovih suradnika⁶¹, predstavnici misije bili su onemogućeni u ispunjenju

⁵⁶ Žunec, O., *op. cit.* u bilj. 4, str. 74.

⁵⁷ Chenu, G.-M., *Vukovar, opomena za Europu*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, vol. 1, br. 1, 2008., str. 141-158.

⁵⁸ Piskač, I. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 22, str. 178.

⁵⁹ Chenu, G.-M., *op. cit.* u bilj. 51, str. 149.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Fried, P., *op. cit.* u bilj. 39.

svoje zadaće. Jesu li predstavnici trebali na vlastitu odgovornost ući u bolnicu i pokušati spriječiti nastale zločine, ostaje složeno i otvoreno pitanje međunarodnog humanitarnog prava.

Međunarodna zajednica snažnije se aktivira tek nakon pada Vukovara i masakra na Ovčari. Pritom ulogu igra i činjenica da je Republika Hrvatska od 15. siječnja 1992. međunarodno priznata samostalna i suverena država. Ovdje se ogleda i prestanak pasivnosti tadašnjih članica Europske zajednice, posebice zemalja Zapadne i Središnje Europe, koje se do tada nisu htjele miješati u raspad Jugoslavije podržavajući njezin opstanak. Naime, njih osamnaest odmah je 15. siječnja objavilo međunarodno priznanje RH.⁶² To je bilo od iznimnog značaja, s obzirom da su na taj način europske zemlje dale podršku osamostaljenju Hrvatske, a samim time izrazile i neslaganje s idejom velikosrpskog hegemonizma. U siječnju 1992. također su mirovnim planom Cyrusa Vancea pod zaštitu UN-a stavljena sva područja koja su Srbi zauzeli tijekom 1991.⁶³ No 1993. godine ponovno su se javili problemi prilikom rasprave o ekshumaciji masovne grobnice na Ovčari. Tijekom konferencije u Ženevi 26. travnja iste godine forenzički antropolog dr. Clyde Snow ocijenio je kako planirano iskapanje može pružiti neoborive dokaze o ratnom zločinu počinjenom nad pacijentima vukovarske bolnice te upravo iz tog razloga biti otkazano ili odloženo jer „Srbi faktički drže kontrolu“, iako je područje nominalno pod zaštitom UN-a.⁶⁴ Usprkos tome što je UN nekoliko dana nakon otkrića masovne grobnice Ovčaru proglasio mjestom zločina i postavio ruske mirovne trupe na stražu koje su kasnije zamijenile jordanske trupe,⁶⁵ rad forenzičkog i antropološkog tima ometali su brojni čimbenici, od kojih se prema iskazima samog tima ističu pretraga terena zbog opasnosti postojanja mina i veličina same grobnice. Masakr na Ovčari prvi je europski pokolj većeg razmjera nakon masovnih ubojstava u Drugom svjetskom ratu. U rujnu 1996. godine započela je ekshumacija iz masovne grobnice koja je trajala četrdeset dana. Ekshumirano je 200 tijela ubijenih osoba u dobi od 16 do 72 godine.⁶⁶

⁶² Vidi: *15. siječnja – Dan međunarodnog priznanja Republike Hrvatske i Dan mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja*, Hrvatski sabor, dostupno na: <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/15-sijecnja-dan-medunarodnog-priznanja-republike> (7. listopada 2024.).

⁶³ Sandokovich, J.J., *op. cit.* u bilj. 10, str. 188-189.

⁶⁴ Filko, A., *op. cit.* u bilj. 45, str. 353.

⁶⁵ Stover, E., Peress, G., *op. cit.* u bilj. 35, str. 109-153.

⁶⁶ *Masovna grobnica Ovčara*, Memorijalni centar Domovinskog rata, dostupno na: https://www.mcdrvu.hr/portfolio_page/masovna-grobnica-ovcara/ (31. listopada 2024.).

4. MJERODAVI PRAVNI OKVIR

Mjerodavno pravo u predmetima Vukovarske bolnice i Ovčare specifične je naravi zbog izmjene hrvatskog kaznenog zakonodavstva te osnivanja Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije (eng. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia; dalje u tekstu: ICTY) i njegovog pravnog okvira. Za potrebe ovog rada, fokus je usmjeren na odredbe o sudskoj nadležnosti, institutu odgovornosti zapovjednika i kaznena djela međunarodnog humanitarnog prava u pravnim aktima vezanima za sudske predmete koji su uslijedili zbog provedenog masakra.

Od 1977. godine i za vrijeme počinjenja masovnih ubojstava na Ovčari, u RH je na snazi Osnovni Krivični zakon Republike Hrvatske (dalje u tekstu: OKZRH) koji je u uskoj vezi s Krivičnim zakonom Savezne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: KZSRJ) iz 1977. godine. Prema OKZRH hrvatsko krivično zakonodavstvo važi za svakoga tko na teritoriju Republike Hrvatske učini krivično djelo⁶⁷ pa je uglavnom i mjerodavan za kaznene predmete Vukovarske bolnice i Ovčare koji će uslijediti. Ako je u takvim slučajevima pokrenut ili dovršen krivični postupak u stranoj državi, gonjenje će se u RH poduzeti samo na temelju odobrenja državnog odvjetnika RH.⁶⁸ Dakle, krivični zakon republike, odnosno autonomne pokrajine, važi za svakoga tko na teritoriju republike ili autonomne pokrajine učini krivično djelo predviđeno tim zakonom, bez obzira gdje mu se za to djelo sudi.⁶⁹ Ove su odredbe značajne iz razloga što će optuženicima koji su sudjelovali u organizaciji i provedbi pokolja na Ovčari biti suđeno u različitim zemljama. Kod odgovornosti za počinjene zločine, veliku ulogu igra i institut odgovornosti za krivično djelo izvršeno po naređenju pretpostavljenoga. U skladu s istim neće se kazniti potčinjeni ako izvrši krivično djelo po naređenju pretpostavljenoga, a to se naređenje tiče službene dužnosti, osim ako je naređenje bilo upravljeno na izvršenje ratnog zločina ili kakvog drugog teškog krivičnog djela ili ako je znao da izvršenje naređenja predstavlja krivično djelo.⁷⁰ Nadalje, u slučaju namjernog nesprječavanja zločina odgovornost je moguće temeljiti na općoj odredbi za nečinjenje i garantnom položaju zapovjednika u odnosu na njemu podređene. Garantna obveza postoji na osnovi obveze nadzora nad trećom osobom.⁷¹

⁶⁷ Članak 104. Osnovnog krivičnog zakona Republike Hrvatske, Službeni list SFRJ, br. 44/76, 36/77, 56/77, 34/84, 74/87, 57/89, 83/89, 3/90, 38/90, Narodne novine, br. 53/91, 71/91, 39/92, 91/92, 58/93, 37/94, 108/95, 28/96, 110/97.

⁶⁸ Čl. 108. st. 1. OKZRH-a.

⁶⁹ Čl. 110. st. 1. OKZRH-a.

⁷⁰ Čl. 239. OKZRH-a.

⁷¹ Vidi: Cvitanović, L. *et al.*, *Kazneno pravo – Posebni dio*, Pravni fakultet, Zagreb, 2018., str. 33-34.

Zaključno, u okviru mjerodavnog prava nužno je spomenuti i klasifikaciju kaznenih djela. U OKZRH-u to je Glava šesnaesta pod naslovom Krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava u koja se ubrajaju: genocid, ratni zločin protiv civilnog stanovništva, ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika, ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, organiziranje grupe i podstrekavanje na izvršenje genocida i ratnih zločina, protupravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja, protupravno oduzimanje stvari od ubijenih i ranjenih na bojištu, upotreba nedopuštenih sredstava borbe, povreda parlamentara, surovi postupak s ranjenicima, bolesnicima i ratnim zarobljenicima, neopravdana odgoda repatrijacije ratnih zarobljenika, uništavanje kulturnih i povijesnih spomenika, poticanje na agresivni rat, zloupotreba međunarodnih znakova, rasna i druga diskriminacija, zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskome odnosu, međunarodni terorizam, ugrožavanje osoba pod međunarodnom zaštitom, uzimanje talaca i izricanje kazne konfiskacije imovine.

Kao što je bilo nakon Drugog svjetskog rata, tako i za vrijeme Domovinskog rata dolazi do nastanka novog specijaliziranog suda. Inspirirano modelom međunarodnih vojnih sudova u Nürnbergu i Tokyju, Vijeće sigurnosti UN-a je u skladu s Poglavljem VII Povelje UN-a osnovalo ICTY. Taj kazneni tribunal bavi se ratnim zločinima koji su se dogodili tijekom sukoba na Balkanu 1990-ih počevši od 1. siječnja 1991. Od svojeg osnivanja 1993. nepovratno je promijenio krajolik međunarodnog humanitarnog prava i pružio žrtvama priliku da izraze strahote kojima su svjedočile i koje su doživjele.⁷² ICTY je imao međunarodnu pravnu osobnost, a njegove su funkcije i ovlasti određene Statutom ICTY-a (dalje u tekstu: Statut). Razumljivo, ICTY ima primat nad nacionalnim sudovima i od njih može u bilo kojoj fazi postupka službenim putem zatražiti da mu prepuste nadležnost u skladu sa Statutom i Pravilima o postupku i dokazima ICTY-a.⁷³ Nadalje, novina Statuta je ta što isti izričito uređuje institut individualne kaznene odgovornosti navodeći da je osoba koja je planirala, poticala, naredila, počinila ili na drugi način pomogla i poticala planiranje, pripremu ili izvršenje zločina navedenih u Statutu, a o kojima će biti riječi kasnije u ovom odlomku, pojedinačno odgovorna za zločin.⁷⁴ Uz to, prednost Statuta pred OKZRH-om očituje se u tome što Statut šire razrađuje i definira institut zapovjedne odgovornosti. Činjenica da je bilo koje od kaznenih djela navedenih u Statutu počinio podređeni ne oslobađa njegovog nadređenog kaznene odgovornosti ako je znao ili je bilo razloga znati da se podređeni sprema počinuti takva djela ili je to učinio,

⁷² *About the ICTY*, United Nations International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, dostupno na: <https://www.icty.org/en/about> (9. listopada 2024.).

⁷³ Čl. 9. st. 2. Statuta ICTY-a.

⁷⁴ Čl. 7. Statuta.

a nadređeni nije poduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili da kazni njihove počinitelje.⁷⁵ Međutim, za razliku od OKZRH, Statut znatno sužava grupaciju zločina na samo četiri skupine: teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949., povrede zakona i običaja ratovanja, genocid i zločini protiv čovječnosti. Definicije genocida u oba su akta u svojoj biti jednake. Prema definiciji iz Statuta genocid znači svako od sljedećih djela počinjenih s namjerom uništenja, u cijelosti ili djelomično, nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine, kao takve:

- a) ubijanje članova grupe;
- b) nanošenje teških tjelesnih ili duševnih ozljeda članovima grupa;
- c) namjerno nametanje skupini životnih uvjeta sračunatih na njezino potpuno ili djelomično fizičko uništenje;
- d) nametanje mjera namijenjenih sprječavanju rađanja unutar skupine;
- e) prisilno premještanje djece iz skupine u drugu skupinu.⁷⁶

Odmah valja spomenuti da je u slučaju Ovčare teško odrediti radi li se o genocidu iz dva ključna razloga: sa subjektivne strane to je upitno postojanje genocidne namjere, a s objektivne strane nejasna kategorizacija ciljane skupine ljudi u jednu od skupina koje sadrži gore navedena zakonska definicija genocida. ICTY je stajališta da se mora raditi o zločinu s tzv. posebnom namjerom uništenja zaštićene skupine, odnosno prema doktrini kontinentalnog pravog sustava, mora postojati *dolus specialis*.⁷⁷ Srpska je vojska osobito u razdoblju pada Vukovara i pregovora oko evakuacije marširala ulicama i pjevala pjesme upućene srbijanskom predsjedniku Miloševiću čiji su stihovi glasili „Slobodane, šalji nam salate, mesa ima, klat ćemo Hrvate“⁷⁸, a poznati refren „danas ima mesa, klat ćemo Hrvate“⁷⁹ bio je neizbježan i u drugim pjesmama srpske vojske koje su se u tom razdoblju orile gradom. Iz navedenog se suviše jasno očituju namjere vojske, no ICTY ni nacionalni sudovi navedene postupke, kojih je dakako bilo više od samih pjesama, nisu razaznali kao genocidnu namjeru. U sudskoj je praksi dominiralo vrlo usko tumačenje genocida pa je tako prevladao i stav da nije postojala namjera uništenja kako Hrvata cjelokupno, tako ni Hrvata u Istočnoj Slavoniji kao značajnog dijela hrvatskog stanovništva u tadašnjoj SRH. Kao što je već spomenuto u trećem poglavlju ovog rada, posebnu netrpeljivost Srbi su pokazivali prema tzv. ustašama. Budući da nema jasne definicije ustaša u

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ Čl. 4. Statuta.

⁷⁷ Schabas, W.A., *The Law and Genocide*, u: Bloxham, D., Dirk Moses, A., *The Oxford Handbook of Genocide Studies*, Oxford University Press, New York, 2010., str. 138.

⁷⁸ Žunec, O., *op. cit.* u bilj. 4, str. 83.

⁷⁹ Wigger, R., *Verraten im Herzen Europas, Schicksale im Balkankrieg*, Eichborn, Frankfurt am Main, 1995., str. 28.

tom razdoblju, nije jasno mogu li se oni svrstati u nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku skupinu koje uključuje definicija genocida u Statutu. Nastavno na to, sustavno se otvaraju pitanja jesu li ustaše politička skupina i može li se politička skupina također podvesti pod definiciju genocida s obzirom na to da ista ne obuhvaća ubojstva političkih protivnika, protjerivanja, kulturna uništenja i druga politički motivirana djela.⁸⁰ Iduća skupina kaznenih djela prema Statutu odnosi se na zločine protiv čovječnosti, kategoriju u koju pripadaju: ubojstvo, istrebljenje, porobljavanje, deportacija, zatočenje, mučenje, silovanje, progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi i druga nehumana djela. Potonji izraz upućuje na to da lista nije zatvorena, što sudu otvara mogućnost uključivanja i drugih kaznenih djela u ovu skupinu. Uz to ICTY ima ovlast procesuirati osobe odgovorne za navedene zločine kada su počinjeni u oružanom sukobu, međunarodnog ili unutarnjeg karaktera, i usmjereni protiv bilo kojeg civilnog stanovništva.⁸¹

Raspadom SFRJ i osamostaljenjem RH dolazi i do izmjene hrvatskog zakonodavstva. Novi Kazneni zakon (dalje u tekstu: KZ 97) na snagu je stupio 1. siječnja 1998. godine i donio određene novine u odnosu na OKZH. Uz odredbe o mjesnoj nadležnosti koje su ostale jednake, za institut odgovornosti za krivično djelo izvršeno po naređenju pretpostavljenoga koristi se naziv institut zapovjedne odgovornosti. Prema potonjem će se kao počinitelji kazniti vojni zapovjednik ili druga osoba koja stvarno djeluje kao vojni zapovjednik ili nadređena civilna osoba ili druga osoba koja u civilnoj organizaciji ima stvarnu vlast zapovijedanja ili nadzora, ako su znali da podređeni čine ta kaznena djela ili se spremaju počinuti ih, a nisu poduzeli sve razborite mjere kako bi ih u tome spriječili.⁸² Daljnji stupanj razvoja ovog instituta očituje se u tome što su vojni zapovjednici i drugi nadređeni također kazneno odgovorni ako su mogli znati da će podređene osobe počinuti kazneno djelo, odnosno da se spremaju počinuti kazneno djelo, a nisu poduzeli razumne mjere da se to spriječi. Povećava se i broj kaznenih djela uključenih u Glavu trinaestu pod nazivom Kaznena djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. Definicija genocida razlikuje se od definicije u OKZRH-u samo prema trajanju kazne za počinjeno djelo. Prema OKZRH-u se počinitelja genocida kažnjava zatvorskom kaznom od najmanje pet godina ili kaznom zatvora od dvadeset godina, dok je KZ -om 97 propisana zatvorska kazna od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora. Definicija zločina

⁸⁰ Carolyn, J. D., *The Witness to Genocide in the Twentieth and Twenty-First Centuries*, u: Consonni, M., Galland Nord, P., *Witnessing the Witness of War Crimes, Mass Murder, and Genocide from the 1920s to the Present*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2023, str. 13.

⁸¹ Čl. 5. Statuta.

⁸² Čl. 167.a KZ-a 97.

protiv čovječnosti iscrpno nabraja koja se djela i pod kojim uvjetima ubrajaju u tu skupinu i tako daje značajan doprinos u klasifikaciji kaznenih djela Glave trinaeste i njihovom međusobnom razgraničenju.⁸³ No s obzirom na to da je kazneno djelo zločina protiv čovječnosti, kao i institut zapovjedne odgovornosti, u hrvatsko zakonodavstvo uvedeno tek 2004. godine Zakonom o izmjenama i dopunama KZ-a 97,⁸⁴ isto se od strane hrvatskih sudova nije primjenjivalo na zločine počinjene tijekom Domovinskog rata.

Hrvatsko kazneno zakonodavstvo nastavilo se mijenjati i za vrijeme trajanja suđenja na ICTY-u. Do stupanja na snagu novog Kaznenog zakona (dalje u tekstu: KZ 11) došlo je 1. siječnja 2013. godine. Kao i kod prijašnje izmjene kaznenog zakona, odredbe o mjesnoj nadležnosti ne mijenjaju se, a dalje se razvija institut odgovornosti zapovjednika. Prema KZ-u 11 kazneno je odgovorna i nadređena osoba, kod svih odnosa nadređenosti i podređenosti koja je propustila dužni nadzor nad podređenima koji se nalaze pod njezinom stvarnom vlašću i nadzorom, ako je svjesno zanemarivala obavijesti da oni čine ili se spremaju počinuti određena kaznena djela Devete glave KZ-a 11 i ako su ta djela u okviru njezinih stvarnih ovlasti i nadzora, a ona nije poduzela sve nužne i razborite mjere u svojoj moći kako bi ih u tome spriječila. Nadalje, kazneno su odgovorne i nadređene osobe koje ne proslijede saznanja o kaznenim djelima nadležnim vlastima u cilju provođenja istrage i kaznenog progona nad neposrednim počiniteljima koji su im podređeni⁸⁵ Osim uvođenja nužnih mjera uz razborite koje su postojale i u uređenju iz KZ-a 97, novost je da kazneno odgovara i nadređena osoba koja je dužni nadzor propustila iz nehaja. Spomenuta Glava deveta pod naslovom Kaznena djela protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva uz općeprihvaćenu definiciju genocida iz do tad postojećeg kaznenog zakonodavstva, donosi iscrpne definicije ostalih kaznenih djela iz područja međunarodnog kaznenog prava koja pripadaju pod ovu glavu. Poseban doprinos KZ-a 11 ogleda se u nabranju povreda koje se kvalificiraju kao ratni zločini i zločini agresije.⁸⁶ Zaključno rečeno, KZ 11 dodatno je uskladio definicije međunarodnih zločina. U skladu s razvojem međunarodnog kaznenog prava otišao je i korak dalje od Statuta zbog toga što je definicije međunarodnih zločina uskladio s definicijama sadržanima u Rimskom statutu na temelju kojeg radi stalni Međunarodni kazneni sud (dalje u tekstu: ICC) koji je evoluirano u odnosu na ICTY. Ovdje valja spomenuti da u skladu s načelima primjene KZ-a 11 odredbe istog nisu relevantne

⁸³ Vidi: čl. 157.a KZ-a 97.

⁸⁴ Vidi: Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. NN 105-2026/2004.

⁸⁵ Čl. 96. st. 3. i 5. Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24.

⁸⁶ Vidi: čl. 89. i čl. 91. KZ-a 11.

za zločine počinjene na Ovčari jer se prema počinitelju primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme kad je kazneno djelo počinjeno. Međutim, ako se zakon nakon počinjenja kaznenog djela, a prije donošenja pravomoćne presude, izmijeni jednom ili više puta, primijenit će se zakon koji je najblaži za počinitelja.⁸⁷ Jedna od blažih odredaba vidljiva je kod čl. 91. st. 2. gdje je posebni minimum smanjen s pet na tri godine. No ako se radi o čl. 91. st. 3. prema kojem je kazneno djelo počinjeno prema velikom broju ljudi ili na osobito okrutan ili podmukao način, iz koristoljublja ili drugih niskih pobuda i dalje vrijedi kazna iz čl. 91. st. 1. Jasno je da se u slučaju Ovčare radi o najtežim povredama međunarodnog prava. Ipak, opciju genocida treba isključiti, a s druge strane, za zločine protiv čovječnosti i ratne zločine, zbog zabrane instituta retroaktivne primjene zakona, odredbe KZ-a 11 nisu primjenjive.

S obzirom na to da će se dio sudskih procesa vezanih uz masakr na Ovčari provoditi u Beogradu, valjda spomenuti i razvoj kaznenog prava u Republici Srbiji. Uzevši u obzir da su RH i RS bile dijelom iste države, važeće zakonodavstvo u ove dvije države uglavnom je jednako. Za vrijeme počinjenja zločina u RS primjenjuje se KZSRJ koji je u već spomenutoj vezi s OKZRH-om, posebice zbog toga što odredbe općeg dijela KZSRJ-a važe za sva kaznena djela određena u saveznim zakonima i zakonima republika.⁸⁸ U posebnom dijelu, Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava iz Glave šesnaeste KZSRJ-a također su obuhvaćena u Glavi šesnaestoj OKZRH-a. No srpsko i hrvatsko zakonodavstvo danas više nije sasvim jednako. Najveća razlika očituje se u tome što trenutno važeći srpski Krivični zakonik iz 2019. godine poznaje kaznu doživotnog zatvora. Tako se prema istom genocid i zločin protiv čovječnosti kažnjavaju zatvorom najmanje pet godina ili doživotnim zatvorom.⁸⁹ No kao i u RH, takvo pooštrenje kazne ne može se primijeniti na zločine počinjene na Ovčari zbog zabrane retroaktivnog kažnjavanja.

5. PRAVNA ANALIZA BITKE ZA VUKOVAR I MASOVNIH UBOJSTAVA NA OVČARI NA TEMELJU NAJZNAČAJNIJIH OPTUŽNICA I PRESUDA

Za zločine počinjene u Vukovarskoj bolnici i na Ovčari sudilo se na više sudova i tribunala. U RH to su uglavnom Županijski sudovi u Vukovaru i Osijeku, u RS Specijalizirani

⁸⁷ Čl. 3. st. 1. i 2. KZ-a 11.

⁸⁸ Čl. 7. Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 44/76, 36/77 - ispr., 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 - ispr. i 54/90 i Službeni list SRJ, br. 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 41/93, 50/93, 24/94 i 61/2001.

⁸⁹ Čl. 371. i čl. 372. Krivičnog zakonika, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

sud za ratne zločine u Beogradu, dok je ICTY djelovao u Den Haagu u Kraljevini Nizozemskoj. Suđeno je optuženicima koji su za vrijeme masakra imali različite uloge i pozicije, a u ovom radu bit će prikazani sudski procesi protiv izabranih optuženika koji su bili na položajima medicinskog i vojnog osoblja te vojnih zapovjednika. Sasvim razumljivo, pošto su zločini počinjeni za vrijeme rata, poto se javlja problem prikupljanja dokaznog materijala s mjesta zločina. U prvoj polovici 1991. godine je, usprkos minimalnom broju kriminalističkih policajaca, veći dio kaznenih djela uspješno kriminalistički obrađen, a počinitelji su privođeni istražnom sucu u Osijeku. Međutim, u drugoj polovici 1991., više nije bilo uvjeta za operativni i kriminalistički rad na obradi kaznenih djela. U napadu na grad 13. studenog 1991. izgorjela je i zgrada Policijske uprave Vukovar. Izgorjela je gotovo cijela arhiva, a u njoj i mnogi dokumenti i važni podaci pa i evidencije građana.⁹⁰ To je znatno otežalo postupak dokazivanja u sudskim procesima koji su uslijedili. Sa srpske strane postoji problem druge vrste. Službeni podaci iz njihovih evidencija, kao ni točne brojke poginulih nisu poznate javnosti. U predmetu Ovčare najviše je podataka prikupljeno od strane civilnog sektora pa se tako većina njih nalazi pri Fondu za humanitarno pravo (dalje u tekstu: FHP) sa sjedištem u Beogradu.

5.1. Rad Županijskog suda u Osijeku

5.1.1. Uloga doktora Mladena Ivankovića u Vukovarskoj bolnici

1990-ih godina vukovarska bolnica ima jedanaest odjela. Izuzev odjela za patologiju na čelu kojeg je bio Hrvat, šefovi svih ostalih odjela bili su srpske nacionalnosti. Srbi su činili i 30-35% cjelokupnog medicinskog osoblja.⁹¹ Iako su oni nazivani „petom kolonom“, i u nekim hrvatskim izvorima stoji da je većina uglavnom savjesno i odgovorno obavljala svoj posao.⁹² U ratnom razdoblju sasvim logično najznačajniju ulogu ima odjel kirurgije. U vukovarskoj bolnici kirurzi su bili uglavnom Srbi pa je tako i voditelj odjela bio srpski liječnik Mladen Ivanković. Njegov rad u bolnici tijekom opsade grada mnogi smatraju kontroverznim, kao i njegovo držanje tijekom evakuacije bolnice nakon pada grada.⁹³ Negativne predrasude prema doktoru znatno su pojačali lik i djelo njegovog starijeg sina Gorana Ivankovića, aktivnog sudionika bitke za Vukovar na srpskoj strani. Isprva je djelovao unutar gardijske brigade JNA,

⁹⁰ Nacionlani sindikat policije MUP RH, *op. cit.* u bilj. 48., str. 78.

⁹¹ Fried, P., *op. cit.* u bilj. 41.

⁹² Vidi: Lučić, I., *Vukovarska bolnica: svjetionik u povijesnim olujama hrvatskoga istoka/Vukovar hospital: a lighthouse in historic storms of Eastern*, u: Čapo, H., *Review of Croatian History*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2018., str. 406-408.

⁹³ Filipović, V., *op. cit.* u bilj. 21, str. 101.

a kasnije unutar odreda TO. Slobodana Miloševića smatrao je prigodnim vođom svih Srba, a razočaran u JNA utočište je tražio kod Vojislava Šešelja.⁹⁴ Za vrijeme evakuacije ranjenika, uz doktora Ivankovića koji je otprije bio tamo, u bolnicu je ušao i Goran. Po iskazu svjedokinje Šime Šesto, zaposlenice vukovarske bolnice, za vrijeme evakuacije doktor Ivanković stajao je na sredini hodnika i odvajao ljude „kao skretničar“, jedne na jednu, a druge na drugu stranu.⁹⁵ Kasnije je, u drugom sudskom procesu koji se vodio protiv optuženog Bogdana Kuzmića pred Županijskim sudom u Vukovaru, doktor Ivanković kao svjedok o navedenoj situaciji kazao da mu je major Šljivančanin naredio da odvoji civile od pripadnika hrvatskih postrojbi. On je o tome izvijestio nazočne i pokušao se izvući iz te situacije. Rekao je da je ovo želio reći javno jer se pisalo u tisku da je on određivao tko će ići na Ovčaru, ali da nije radio na odvajanju ljudi.⁹⁶ Međutim, prema iskazima svjedoka, a i samog doktora Ivankovića, on je sina Gorana zamolio da izvuče neke ljude iz hangara na Ovčari. Izričito je naveo ime jednog od stražara vukovarske bolnice, Tihomira Perkovića. Koliko je ljudi i po kojem kriteriju Goran Ivanković izvukao iz hangara, ostaje otvoreno pitanje. Doktor Ivanković tvrdi da ih je izvukao sedam, a Dragutin Berghofer, prijatelj doktora Ivankovića kojeg je Goran Ivanković također spasio od smrti na Ovčari, tvrdi da je izvukao petero ljudi koji su zajedno s njim i njegovim vozačem otišli s farme prema gradu.⁹⁷ Perkovića je odveo u kasarnu JNA, a Berghofera u skladište Veleprometa. Prema nekim drugim izvorima izvukao je četiri osobe.⁹⁸ Važna pitanja koja se ovdje javljaju su je li ljude odvodio po kriteriju poznanstva ili pak nekom drugom kriteriju, je li mogao spasiti više ljudi i je li to uopće pokušao.

5.1.2. Optužnice protiv Mladena Ivankovića i Gorana Ivankovića

Prema djelu Vladimira Filipovića „*Na rubu službene kulture sjećanja: slučaj vukovarskog kirurga dr. Mladena Ivankovića*“ na Županijskom je sudu u Osijeku 1992. podignuta optužnica protiv doktora Mladena Ivankovića, kao i protiv njegova sina Gorana, za ratni zločin.⁹⁹ Po završetku Domovinskog rata dolazi do mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja. U tom razdoblju Hrvatski je sabor donio niz zakona, uključujući Zakon o oprost

⁹⁴ *Ibid.*, str. 105.

⁹⁵ Fried, P., *op. cit.* u bilj. 41.

⁹⁶ *Zločin u Vukovarskoj bolnici, Izvještaji s praćenja suđenja*, Documenta, dostupno na: http://old.documenta.hr/assets/files/Sudjenja/VUKOVARSKA_BOLNICA_izvjestaji_s_glavne_rasprave.pdf (16. listopada 2024.).

⁹⁷ Pušić, M., *Potresna ispovijest, „To je put od 12 metara, dočekali su nas lancima i noževima. Glava krvava, koljena mi se tresu...“*, Jutarnji list, 2020., dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/to-je-put-od-12-metara-docekali-su-nas-lancima-i-nozevima-glava-krvava-koljena-mi-se-tresu-15024588> (16. listopada 2024.).

⁹⁸ Filipović, V., *op. cit.* u bilj. 21, str. 110.

⁹⁹ *Ibid.*, str. 116.

(dalje u tekstu: ZO), Zakon o djelovanju Zajedničkog vijeća (srpskih) općina i Zakon o konvalidaciji. RH ovim je zakonima potvrdila da je spremna svim građanima osigurati demokratska i ljudska prava pa tako i Srbima koji prihvaćaju Hrvatsku kao svoju domovinu.¹⁰⁰ Prema Filipoviću mnogi postupci, tako i oni protiv Mladena Ivankovića i njegovog sina, nisu provedeni na temelju ZO-a iz 1996. godine. Navedenim zakonom daje se opći oprost od kaznenog progona i postupka počiniteljima kaznenih djela počinjenih u agresiji, oružanoj pobuni ili oružanim sukobima te u svezi s agresijom, oružanom pobunom ili oružanim sukobima u RH. Oprost od kaznenoga progona i postupka odnosi se na djela počinjena u razdoblju od 17. kolovoza 1990. do 23. kolovoza 1996., a odnosi se i na izvršenje pravomoćne presude izrečene počiniteljima navedenih kaznenih djela.¹⁰¹ Ipak, valja spomenuti da je posve nelogično primijeniti ZO ako se radilo o ratnim zločinima. S obzirom na to da optužnica nije javno dostupna, ne može se provjeriti što se optuženima stavljalo na teret, a samim time ni adekvatnost primjene ZO-a. Budući da nema pravomoćne presude u predmetima Ivanković, teško je govoriti o kaznenoj odgovornosti doktora i njegovog sina u slučaju Ovčare. O njihovog ulozi u događajima koji su prethodili samom masakru postoje različita svjedočanstva, no upitno je može li se taj doprinos smatrati pomaganjem u počinjenju ratnih zločina.

5.2. Rad Specijaliziranog suda za ratne zločine u Beogradu

5.2.1. Optužnica protiv doktora Jurja Njavre

Uz doktora Ivankovića, nakon masakra na Ovčari na meti pravosudnog aparata je bio i doktor Juraj Njavro koji je tijekom bitke za Vukovar i opsade grada bio zapovjednik ratnog saniteta općine Vukovar. Uz kirurške zahvate, aktivno je radio i na zbrinjavanju i njezi ranjenika u vukovarskoj bolnici. Protiv njega bila je pripremljena optužnica za rušenje SFRJ.¹⁰² Za vrijeme pada grada i evakuacije bolnice zarobljen je i odveden u Vojno – istražni zatvor u Sremskoj Mitrovici te je pred Višim vojnim sudom u Beogradu optužen da je organizirao pobunu protiv naroda i države. Optužen je zbog organiziranja oružane pobune protiv društvenog poretka, protiv naroda, države i samoupravljanja, a dodatno je optužen i da je vadio organe i prodavao ih u inozemstvu, osobito u Francuskoj i Njemačkoj. Naveden je i iznos od

¹⁰⁰ Nacionlani sindikat policije MUP RH, *op. cit.* u bilj. 48., str. 220.

¹⁰¹ Čl. 1. Zakona o općem oprost, Narodne novine, br. 80/1996.

¹⁰² *In memoriam: Dr. Juraj Njavro*, Republika Hrvatska, Ministarstvo hrvatskih branitelja, 2021., dostupno na: <https://branitelji.gov.hr/vijesti/in-memoriam-dr-juraj-njavro-3932/3932> (16. listopada 2024.).

20 000 maraka koji je, navodno, na taj način priskrbio. Zbog navedenog, tužiteljstvo je tražilo kaznu zatvora između deset i petnaest godina pa čak i smrtnu kaznu.¹⁰³ Doktoru Njavri nikad nije bilo suđeno te je još 1992. godine vraćen iz Srpske Mitrovice u Zagreb. Dokaz je to da su se optužnice u nekim slučajevima podizale prehitro i uglavnom su bile na psihološkoj osnovi. Postoje međutim, dokumenti JNA koji dokazuju da je dio zaposlenika vukovarske bolnice predao spisak pripadnika Zbora narodne garde i MUP-a RH koji su se nalazili na liječenju, a koji su nakon toga bili mučeni i ubijani.¹⁰⁴ To je, također, u neku ruku omogućilo selekciju ljudi koji su na dan evakuacije boravili u bolnici. Međutim, predavanje tog popisa ne bi se trebalo smatrati dovoljnim doprinosom za pomaganje u počinjenju ratnog zločina, osobito iz razloga što je i za pomaganje u zločinu potrebna namjera. Tome najviše u prilog ide činjenica da su zločini pomno isplanirani, a da je Ovčara unaprijed pripremljena za dolazak zarobljenika iz bolnice. U vezi sa samim popisom, nije isključena ni mogućnost da su srpski vojnici i oficiri koji su ušli u bolnicu do imena i podataka zarobljenika mogli doći na drugi način, npr. uvidom u kartone pacijenata, uzimanjem njihovih osobnih dokumenata i sl. Ipak, činjenica da je predaja popisa od strane medicinskih djelatnika imala utjecaj na izvršenje zločina i ako je, u kojoj mjeri, ostaje nedokazana.

5.2.2. *Presuda Vujović et al.*

Prema iskazima i svjedočenjima preživjelih vukovarskih branitelja i civila, osobito teške zločine počinili su pripadnici paravojnih postrojbi, naoružanih skupina koje nisu dio regularnih policijskih i vojnih snaga, ali mogu borbeno djelovati.¹⁰⁵ Takve snage predstavljale su osobito velik strah civilima i ranjenicima koji su se za vrijeme evakuacije našli u bolnici. Taj je strah bio opravdan jer su pripadnici TO Vukovar i dobrovoljačke jedinice *Leva supoderica* na Ovčari izvršili masovna ubojstva zarobljenika iz bolnice. Dana 4. prosinca 2003. Tužilaštvo za ratne zločine RS (dalje u tekstu: Tužilaštvo) je pred Okružnim sudom u Beogradu podiglo optužnicu protiv dvanaestero pripadnika TO i *Leve supoderice* (Miroљjub Vujović, Ivan Atanasijević, Stanko Vujanović, Milan Lančuzanin, Jovica Perić, Milan Vojnović, Predrag Milojević, Goran Mugoša, Đorđe Šošić, Miroslav Đanković, Predrag Dragović, Nada Kalaba, Saša Radak) tereteći ih za ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, kažnjiv prema čl. 144. KZSRJ-a. U preciziranoj optužnici iz 2005. optuženima se stavlja na teret da su na poljoprivrednom dobru

¹⁰³ Njavro, J., op. cit. u bilj. 26., str. 163.

¹⁰⁴ Nacionalni sindikat policije MUP RH, op. cit. u bilj. 48., str. 88.

¹⁰⁵ Hrvatska jezična enciklopedija, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/paravojne-snage> (17. listopada 2024.).

„Ovčara“ lišili života dvjesto ratnih zarobljenika iz vukovarske bolnice koji su prethodno položili oružje pred JNA, a prije toga ih tjelesno povređivali i prema njima nečovječno postupali te su tako povrijedili čl. 3. st. 1. t. a) i c) i čl. 4.a st. 1, 2. i 4. Treće ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima iz 1949. godine i čl. 4. st. 1. i st. 2. t. a) i e) Dopunskog protokola uz Ženevske konvencije iz 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba od 8. lipnja 1977. godine.¹⁰⁶

Ključni problem koji se javio prilikom ovog suđenja, a koji će se javiti i prilikom suđenja na ICTY-u, je određivanje bitke za Vukovar međunarodnim ili nemeđunarodnim sukobom. To je bitno iz razloga hoće li se primjenjivati odredbe za kaznena djela počinjena u međunarodnom oružanom sukobu ili na djela počinjena u unutarnjem oružanom sukobu. Osnova su uređenja međunarodnih oružanih sukoba četiri Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata iz 1949. godine te Dopunski protokol o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba iz 1977. godine (dalje u tekstu: Dopunski protokol I). S druge strane, temelj nemeđunarodnih oružanih sukoba je čl. 3. zajednički svim Ženevskim konvencijama te Dopunski protokol o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (dalje u tekstu: Dopunski protokol II), također iz 1977. godine.¹⁰⁷ Oružani sukob na području RH započeo je prije no što je RH stekla svojstva suverene države u smislu međunarodnog prava.¹⁰⁸ Prema Ustavnom sudu RH (dalje u tekstu: USUDRH) datum kad je RH stekla svojstva suverene države u smislu međunarodnog prava (8. listopada 1991.) nesporna je povijesno-pravna činjenica koja je jasno ustanovljena te međunarodno potvrđena i prihvaćena. Ona mora biti dosljedno poštovana u sudskoj praksi te služiti nacionalnim sudovima u njihovoj interpretaciji Ustava RH, zakona i drugih izvora prava koje primjenjuju u konkretnim sudskim postupcima u kojima se to pitanje postavlja. Dakle, USUDRH zauzima stajalište da je oružani sukob na području RH imao je nemeđunarodni karakter do 8. listopada 1991. Nakon toga, taj je sukob imao međunarodni karakter.¹⁰⁹ S druge strane, Okružni sud za ratne zločine u Beogradu prednost daje Dopunskom protokolu II koji nemeđunarodne sukobe definira kao sukobe u kojima neprijateljstva izbiju na području jedne države, između njenih oružanih snaga i odmetničkih oružanih snaga ili drugih organiziranih

¹⁰⁶ Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije, Precizirana optužnica od 16. rujna 2005., dostupno na: <https://www.hlc-rdc.org/Transkripti/ovcara.html> (17. listopada 2024.).

¹⁰⁷ Fabijanić Gagro, S., *Promjena kvalifikacije oružanih sukoba*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 29., br. 2., 2008., str. 1067.-1068.

¹⁰⁸ USUDRH, U-III-4150/2010 i dr. od 12. siječnja 2015., str. 62.

¹⁰⁹ Praksa Ustavnog suda Republike Hrvatske, *Stajališta Ustavnog suda* od 12. siječnja 2015., dostupno na: sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1257DCB0039A9D2 (7. studenog 2024.).

naoružanih skupina koje pod odgovornim zapovjedništvom vrše takav nadzor nad dijelom njezina teritorija koji im omogućuje vođenje neprekidnih i usmjerenih vojnih operacija.¹¹⁰ Međutim, ključan problem međunarodnog prava nemeđunarodnih sukoba je taj što isti ne poznaje kategoriju ratnih zarobljenika, kategoriju u koju ICTY svrstava žrtve Ovcare. Iako smatra da se treba primijeniti pravo Ženevskih konvencija, ICTY nije se izjasnio o naravi sukoba u Vukovaru. Uz to, institut zapovjedne odgovornosti reguliran je samo Dopunskim protokolom I, ne i Dopunskim protokolom II. No uzevši u obzir da je bitka za Vukovar završila prije stjecanja međunarodnog priznanja, dvojbeno je govoriti o prerastanju nemeđunarodnog u međunarodni sukob. Ovo rješenje ne treba uzeti *zdravo za gotovo* iz razloga što današnji stručnjaci iz područja međunarodnog prava još uvijek nisu suglasni o navedenom pitanju. Tako su se prema profesoricu Fabijanić Gagro sukobi na području bivše Jugoslavije u vrijeme kada je Statut usvojen mogli okarakterizirati i kao međunarodni i nemeđunarodni ili kao nemeđunarodni uz međunarodni, ili kao nemeđunarodni koji je prerastao u međunarodni zbog vanjske podrške, ili kao međunarodni sukob koji je kasnije zamijenjen jednim ili više nemeđunarodnih sukoba, ili kao neka kombinacija svega toga.¹¹¹

Optuženi su negirali i/ili umanjivali značaj počinjenih kaznenih djela, što je u suprotnosti s predloženim dokazima Tužilaštva, posebice iskazima svjedoka. Prvostupanjskom presudom samo dvoje okrivljenika oslobođeno je od kaznene odgovornosti. S druge strane, njih osmero osuđeno je na zatvorsku kaznu od dvadeset godina, jedan na dvanaest, jedan na devet i jedan na pet godina zatvora.¹¹² U obrazlaganju presude sudac Vesko Krstajić osvrće se na tri važne stvari: nepostojanje međunarodnog sukoba, stav srpske vojske prema ustašama te uloga Miroljuba Vujovića i Stanka Vujanovića pri provedbi masovnih ubojstava na Ovcari. S obzirom na karakter oružanog sukoba u Hrvatskoj u trenutku kada je počinjen zločin, sudsko vijeće prihvatilo je stav Tužilaštva da je u tom trenutku postojao nemeđunarodni oružani sukob, s obzirom da Hrvatska nije bila međunarodno priznata.¹¹³ Međutim, sud je pogrešno utvrdio dan prestanka borbi u Vukovaru tvrdeći da je to 18. studeni 1991. Naime, Vukovarsku 204. brigadu tijekom rata tvorile su četiri bojne. Do 18. studenoga otpor su prestale pružati tri, one iz samog grada i Bogdanovaca, a dijelovi 3. bojne iz Borova Naselja borili su se do ranih jutarnjih sati

¹¹⁰ Fabijanić Gagro, *op. cit.* u bilj. 108.

¹¹¹ Fabijanić Gagro, S., *Nemeđunarodni oružani sukobi u praksi Međunarodnog kaznenog tribunala za bivšu Jugoslaviju*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 28., br. 2., 2007., str. 1121.

¹¹² Okružni sud u Beogradu, Veće za ratne zločine, posl. br. K.v.1/2003 od 12. prosinca 2005.

¹¹³ Kandić, N., Todorović, D., Izvještaj sa suđenja od 12. prosinca 2005., dostupno na: <https://www.hlc-rdc.org/Transkripti/ovcara.html> (18. listopada 2024.).

20. studenoga.¹¹⁴ Iz navedenog jasno proizlazi da su vukovarski branitelji oružani otpor prestali pružati 20. studenog 1991. Nadalje, civile i ranjenike iz bolnice srpska strana i dalje naziva i smatra ustašama. Taj dan je u obližnjem Veleprometu održana sjednica Vlade kojom je predsjedavao Goran Hadžić, a kojoj su prisustvovali i predstavnici JNA. Članovi Vlade su insistirali da im se predaju zarobljenici iz vukovarske bolnice, navodeći da se radi o „najokorelijim ustašama“. Pored toga, tvrdili su da su oni sposobni da im sude, pošto imaju trostupanjsko sudstvo.¹¹⁵ U prvom stupnju sudsko vijeće pobliže ustanovljuje uloge svakoga od optuženih, a poseban fokus stavlja na optužene Vujovića i Vujanovića koji su za vrijeme počinjenja zločina bili na pozicijama komandanta i zamjenika komandanta TO Vukovar, a koje se tereti da su naredili njegovo izvršenje. Po ocjeni vijeća optuženi Vujović, Vujanović i Lančuzanin su imali faktičku vlast na Ovčari i mogli su da spriječe odvođenje i strijeljanje zarobljenika. Pored toga, optuženi Vujanović je u više navrata tokom strijeljanja odlazio do Grabova, a potom se vraćao na Ovčaru i hvalio se time šta je urađeno.¹¹⁶ Daljnji značaj obrazloženja presude je u tome što se u istom prihvaća stav da je zločin počinjen organizirano i s namjerom. To potkrepljuje dokazanim činjenicama da su cijeli taj dan na Ovčari radili građevinski strojevi i da je prije dolaska zarobljenika na Ovčaru, tamo otišao poseban vod. Na kraju ročišta sudac Krstajić optuženima se obraća riječima: „Junaštvo je sačuvati sebe od neprijatelja, a čojstvo je drugoga od sebe sačuvati. Ovu presudu shvatite kao presudu vašem čojstvu.“¹¹⁷

Uvažavanjem žalbi Tužioca, optuženih i njihovih branitelja ukida se presuda Okružnog suda u Beogradu u osuđujućem i oslobađajućem dijelu i predmet vraća prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje.¹¹⁸ U međuvremenu Tužilaštvo podiže optužnice protiv Saše Redaka i Milorada Pejića za isto kazneno djelo te se vodi jedinstveni kazneni postupak pred izmijenjenim vijećem. Sud je 12. ožujka 2009. donio presudu kojom je sedmoricu optuženih osudio na kazne zatvora u trajanju od po dvadeset godina, jednog optuženika na petnaest, jednog na trinaest, jednog na devet, jednog na šest i dvoje optuženih na kazne zatvora od po pet godina. Istom presudom od optužbe je oslobođeno četvero optuženika.¹¹⁹ Odlučujući o žalbama Tužilaštva,

¹¹⁴ Matić, P., *op. cit.*, u bilj. 24., str. 7-8.

¹¹⁵ Kandić, N., Todorović, D., *op. cit.* u blj. 107.

¹¹⁶ *Ibid.*, str. 2.

¹¹⁷ Okružni sud u Beogradu, *op. cit.* u bilj. 100., str. 133.

¹¹⁸ Vrhovni sud Srbije u Beogradu, Kž. I. r. ž. 1/06 od 18. listopada 2006., dostupno na: <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/05/SR-BEOGRAD-OVcARA-18.10.2006..pdf> (18. listopada 2024.).

¹¹⁹ Okružni sud u Beogradu, Veće za ratne zločine, Posl. br. K.V. 4/2006., od 12. ožujka 2009., dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/05/PRESUDA_Ovcara_prvostepena_u_ponovljenom_postupku.pdf (18. listopada 2024.).

branitelja i optuženih, Odeljenje za ratne zločine Apelacionog suda u Beogradu je 2010. godine donijelo presudu kojom je preinačio prvostepenu presudu tako što je okrivljenoj Nadi Kalabi pooštrio, a okrivljenom Ivanu Atanasijeviću ublažio kaznu.¹²⁰

U listopadu 2010. osuđeni Saša Radak izjavio je ustavnu žalbu protiv prvostupanjske presude iz 2009. i presude Odeljenja za ratne zločine Apelacionog suda u Beogradu iz 2010. zbog povrede prava na život, prava na nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, prava na slobodu i sigurnost, prava na pravično suđenje, posebnih prava okrivljenog i prava na pravnu sigurnost u kaznenom pravu predviđenih Ustavom RS, kao i prava na pravično suđenje iz čl. 6. st. 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.¹²¹ Odlukom Ustavnog suda usvaja se ustavna žalba Saše Radaka i utvrđuje da je podnosiocu žalbe povrijeđeno pravo na nepristran sud kao sastavni dio prava na pravično suđenje, zajamčenog čl. 32. st. 1. Ustava RS.¹²² Budući da je sudac Siniša Važić koji je po zakonu trebao biti izuzet sudjelovao u donošenju presude žalbenog suda kojom je potvrđena osuđujuća presuda protiv Radaka, sasvim je jasno i opravdano prihvaćanje ustavne žalbe. Odlukom Ustavnog suda naloženo je Odeljenju za ratne zločine Apelacionog suda da ponovo odluči o žalbi koju je protiv prvostepene presude Okružnog suda u Beogradu izjavio osuđeni Saša Radak i istaknuto je da ova odluka ima pravni učinak i prema svim ostalim okrivljenima iz ovog predmeta.¹²³

Potaknuti odlukom Ustavnog suda, zahtjeve za zaštitu zakonitosti zbog povrede prava na nepristrano suđenje podnijeli su još branitelji desetero optuženika. Presudom Vrhovnog kasacionog suda iz 2014. navedeni zahtjevi usvojeni su kao osnovani pa je na temelju čl. 489. st. 2. tada važećeg srpskog Zakona o krivičnom postupku zahtjev osnovan i u odnosu na troje optuženika čiji branitelji nisu podnijeli zahtjev.¹²⁴

Ponovljeni postupak pred žalbenim sudom dovršen je 2017. U završnoj riječi, tužitelj je naveo da se nije saznalo ništa novo u odnosu na ono što je već utvrđeno. Jedino što je promijenjeno je činjenica da je u međuvremenu preminuo optuženi Đorđe Šošić. Stoga je

¹²⁰ Fond za humanitarno pravo, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2014. i 2015. godine, Instant System, Beograd, 2016., dostupno na: Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2014. i 2015. godine - Fond za humanitarno pravo/Humanitarian Law Center/Fondi për të Drejtën Humanitare | Fond za humanitarno pravo/Humanitarian Law Center/Fondi për të Drejtën Humanitare (hlc-rdc.org) (18. listopada 2024.).

¹²¹ *Ibid.*

¹²² Ustavni sud Republike Srbije, br. UŽ-4461/2010 od 12. prosinca 2013.

¹²³ Fond za humanitarno pravo, *op. cit.* u bilj. 108., str. 135.

¹²⁴ Vrhovni kasacioni sud, Kzz RZ 2/2014. od 19. lipnja 2014.

predložio da se svi optuženi oglase krivim i osude na kazne zatvora u istom trajanju na koje su već osuđeni presudom Apelacionog suda. Punomoćnici oštećenih pridružili su se završnoj riječi tužitelja i istakli da je zločin izvršen planski i organizirano.¹²⁵ Međutim, Apelacioni sud 24. studenog 2017. donosi presudu kojom znatno odstupa od presude iz 2009. Potonja presuda potvrđena je u odnosu na Miroljuba Vujovića, Stanka Vujanovića, Predraga Milojevića (osuđeni na kazne zatvora u trajanju od po dvadeset godina) i Gorana Mugošu (osuđenog na kaznu zatvora u trajanju od pet godina). Tom presudom optuženi Miroslav Đanković, Saša Radak i Ivan Atanasijević osuđeni su na kazne zatvora u trajanju od po dvadeset godina, no 2017. presuda preinačena je na način da je Atanasijević osuđen na kaznu od petnaest, a Đanković i Radak na kazne od po pet godina zatvora. S druge strane, optuženoj Nadi Kalabi kazna zatvora povećana je s devet na jedanaest godina. Na kraju, od optužbe su oslobođeni Milan Vojnović (prvobitno osuđen na zatvorsku kaznu u trajanju od petnaest godina), Jovica Perić (prvobitno osuđen na kaznu zatvora u trajanju od trinaest godina), Milan Lančuzanin (prethodno osuđen na kaznu zatvora u trajanju od šest godina) i Predrag Dragović (prvotno osuđen na kaznu zatvora u trajanju od pet godina).¹²⁶

Prema podacima FHP-a, ovo je jedan od najvažnijih, najkompleksnijih i najduže vođenih predmeta za ratne zločine od onih koji su se provodili u RS. „Nesposobnost ili nevoljnost srpskog pravosuđa da ovaj predmet konačno riješi više od četrnaest godina od početka suđenja i dvadeset pet godina nakon što je zločin počinjen, predstavlja paradigmatičan primjer procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – složeni predmeti, sa velikim brojem žrtava poput Ovcare, ali i Čuške, Lovasa i Skočića se odugovlače, zbog niza procesno-pravnih začkoljica i vremenom iščezavaju iz očiju javnosti.“¹²⁷ Jedan od glavnih razloga izrazito dugog trajanja postupka je problem dokazivanja. Prema stavu FHP-a zauzetom u Izvještaju za suđenje za ratne zločine u Srbiji 2019. godine razlog leži u tome što je u sudskoj praksi prihvaćeno da se odluka o kaznenoj odgovornosti ne može zasnivati na iskazu jednog svjedoka, ako takav iskaz nije potvrđen dodatnim dokazima ili barem još jednim iskazom. To je iznimno moguće ako su uz iskaz svjedoka ispunjeni dodatni kriteriji predviđeni domaćim zakonodavstvom.¹²⁸ Uvidom u evidenciju FHP-a, jasno se vidi da Apelacioni sud nije savjesno i precizno odradio svoj posao,

¹²⁵ Kljaić, M., Izvještaj sa suđenja od 19. rujna 2017., dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/10/11.__Ovcara_-_Izvestaj_sa_sudjenja_19.09.2017..pdf (18. listopada 2024.).

¹²⁶ Apelacioni sud u Beogradu – Odeljenje za ratne zločine, Kžl Po2 2/14 od 24. studenog 2017.

¹²⁷ Fond za humanitarno pravo, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2019. godine, Instant System, Beograd, 2019., dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=36619> (21. listopada 2024.).

¹²⁸ Vidi: *ibid.*, str. 156.

već je zbog neprimjene navedenih pravila dokazivanja ustaljenih u sudskoj praksi, postupak završio znatno kasnije no što je mogao. Osim agonije za obitelji žrtava, odugovlačenje je uzrokovalo i nepotrebno trošenje materijalnih sredstava. S druge strane, pravomoćna presuda Vujović i ostali značajna je za kako za pravosuđe, tako i za obitelji masovno ubijenih na Ovčari zbog priznanja počinjenog zločina od strane optuženog Ivana Atanasijevića.

5.3. Presude Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije

5.3.1. Mrkšić et al.

Dok se presuda Vujović et al. bavi samo neposrednim izvršiteljima, presuda Mrkšić et al. najznačajnija je presuda koja se odnosi na individualnu kaznenu odgovornost nadređenih za zločine počinjene na Ovčari. Donesena je na temelju optužnica podignutih protiv Mile Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina 2005. godine pa je u praksi poznata i pod nazivom presuda „Vukovarskoj trojci“.

Kako bi se jasnije razumjela odgovornost optuženih, valja podrobnije razmotriti njihove uloge neposredno prije i za vrijeme počinjenja zločina kako ih je utvrdio ICTY. Početkom 1991. godine prvooptuženi Mile Mrkšić nalazi se na mjestu pukovnika i zapovjednika elitne postrojbe JNA, a u listopadu iste godine postaje zapovjednikom cijele Operativne grupe *Jug*. Kao takav imao je kontrolu nad ogromnom količinom snaga (14 288 pripadnika JNA, 2722 pripadnika TO Srbije, a od oružja i oruđa 320 tenkova, 246 borbenih vozila pješništva, 184 topničkih oruđa za potporu, 126 protuoklopnih oruđa i 142 protuzračna oruđa). Toliko vojne tehnike u to vrijeme nije imala cijela HV.¹²⁹ Kod pada grada, odnosno za vrijeme evakuacije, transport ratnih zarobljenika, njihova sigurnost i krajnje odredište cijelo je vrijeme bilo pod Mrkšićevom komandom.¹³⁰ U skladu s tim, on je donosio odluke o njihovoj sudbini i na temelju istih odgovoran je za djelovanje srpske vojske u bolnici i na Ovčari. Kao što je već ranije spomenuto u ovom radu, Mršić je naredio majoru Šljivančaninu evakuaciju bolnice. Prema svjedočenju pukovnika JNA, Jovana Šušića, Mrkšić nije ispočetka odredio kamo će ići autobusi sa zarobljenicima, već je rekao da će se o tome odlučiti na sastanku vlade SAO Krajine.¹³¹

¹²⁹ Krešimir, *Mile Mrkšić – portret ratnog zločinca*, kamenjar.com, 8. rujna 2015., dostupno na: <https://kamenjar.com/mile-mrksic-portret-ratnog-zlocinca/> (27. listopada 2024.).

¹³⁰ ICTY, *Prosecutor vs. Mrkšić et al.*, IT-95-13/1-T od 27. rujna 2007., str. 128.

¹³¹ *Ibid.*, str. 126.

Pukovnik Tomić upozorio ga je da članovi TO autobuse silom žele odvesti na Ovčaru, na što je Mrkšić ostao tiho.¹³² Nadalje, nije odobrio zahtjev da se tri autobusa sa zarobljenicima iz vukovarske bolnice s Ovčare upute u zatvor u Sremsku Mitrovicu i tada je bilo jasno da ti ljudi na Ovčari neće više vidjeti bijela dana.¹³³ Cijelo je vrijeme znao za situaciju na Ovčari jer su ga o istoj izvještavali, ali i upozoravali, oficiri JNA, o čemu su, između ostalih, Miodrag Panić, Milorad Vojnović, Ljubiša Vukasinović i Dragi Vukosavljević svjedočili pred haškim tribunalom. Na izvještaje Mrkšić ne reagira, pokazuje pasivnost¹³⁴ i ljutnju obraćajući se oficirima riječima: „možeš ići“, „nemoj mi pričati o tome“, „nemam se vremena baviti s tom stvari“, „dobro, samo pusti to“, „nemoj me gnjaviti s ovakvim stvarima“.¹³⁵ S druge strane, drugooptuženi kapetan JNA Miroslav Radić 18. studenog je zajedno s Bogdanom Kuzmićem identificirao individualce u podrumu bolnice, a 20. studenog je ispred vojarne JNA prozivao imena zarobljenika te nije učinio ništa kako bi se spriječilo njihovo prelaćivanje.¹³⁶ Za vrijeme boravka u bolnici ranjenici su bili maltretirani, a doktoru Njavri Radić je kazao kako je uhićen i da ne smije izlaziti iz svoje sobe. Na suđenju je tvrdio kako je sve to bilo izvršeno po zapovjedi ili po dopuštenju njemu nadređenog majora Šljivančanina.¹³⁷ Tako mu je na teret stavljeno da je *inter alia* svojim sudjelovanjem u evakuaciji bolnice i onome što je uslijedilo sudjelovao u udruženom zločinačkom pothvatu, odnosno pomagao i podržavao zločine za koje se tereti u optužnici.¹³⁸ Konačno, trećeoptuženom srpskom časniku JNA, majoru Veselinu Šljivančaninu, kao što je već ranije spomenuto, Mrkšić je naredio provođenje evakuacije bolnice, a samim time koordiniranje tog procesa. Nakon što je spriječio ulazak predstavnika Međunarodnog Crvenog križa u bolnicu, major Šljivančanin zarobljenike nije otpremio u Sremsku Mitrovicu. Prema iskazima svjedoka u postupku mogao je vidjeti znakove maltretiranja na zarobljenicima vraćenima iz vojarne JNA, sigurno je morao primijetiti da su muškarci pretučeni, a od pojedinih svjedoka viđen je na Ovčari.

U svijetlu ovog predmeta od važnosti je razmotriti institut zapovjedne odgovornosti između Mrkšića i Šljivančanina i razjasniti pitanje je li Mrkšić Šljivančaninu dao posebne ovlasti. Napose je jasno da je Šljivančaninu jasno delegiran *de jure* autoritet pri evakuaciji bolnice iz čega proizlazi ovlast davanja naredbi pripadnicima TO i paravojnim jedinicama. U

¹³² *Ibid.*, str. 130.

¹³³ Kršimir, *op. cit.* u bilj. 117.

¹³⁴ ICTY, *op. cit.* u bilj. 124., str. 137.

¹³⁵ *Ibid.*, str. 135-141.

¹³⁶ *Ibid.*, str. 147.

¹³⁷ *Ibid.*, str. 146.

¹³⁸ *Ibid.*, str. 144.

skladu s tim položajem odgovoran je za sve događaje u vezi s evakuacijom. Stoga ICTY ne može prihvatiti pokušaj Šljivančaninove obrane da umanjuje odgovornost koju je na njega stavio Mrkšić, niti može prihvatiti da to bila Mrkšićeva naredba koju je Šljivančanin bio dužan poslušati. S ovom odgovornošću nužno je išao i Mrkšićev autoritet uloženi u Šljivančanina da osigura provedbu ove naredbe. Potonje je od posebnog značaja jer, kako je i Šljivančaninova obrana naglasila, njegov rang i redovna uloga nisu mu davali pravo da čini sve što mu je naređeno.¹³⁹ Kao predstavnik vojnih i sigurnosnih organa u bolnici, on je davao zapovjedi vojsci te odlučivao tko će ostati u bolnici, a tko mora ući u autobus. Prema iskazima svjedoka, on je odlučivao što će biti sa svima.¹⁴⁰ Upravo iz tog razloga, otvara se pitanje je li mogao spriječiti nastale zločine ili bar dio njih.

U uvodnom dijelu presude ICTY jasno ukazuje na probleme koji su se javili tijekom suđenja. U pogledu nekih pitanja sudsko je vijeće na temelju činjenica utvrđenih u dokaznom postupku moglo razumno izvesti više od jednog zaključka. U takvom slučaju vijeće je razmatralo je li koji od njih u suprotnosti s krivnjom optuženog. Ako je to bilo tako, u skladu s pravilima o teretu i standardu dokazivanja, u odnosu na točku na koju se odnosi takav zaključak donesena je oslobađajuća presuda. Nadalje, pred tribunalom je izveden velik broj dokaza koji su uglavnom proturječni, a dio njih i nedosljedni. Budući da je od događaja do suđenja proteklo više od desetak godina, problem predstavlja i vjerodostojnost sjećanja svjedoka. Mnogi svjedoci oboljeli su od posttraumatskog stresnog poremećaja koji je aktualna tema u RH zbog Domovinskog rata, a ostavio je trag na ljudima, i to ne samo tjelesno, nego i duševno. Uz to, isti osim prolaznih može prouzročiti i trajne psihičke posljedice.¹⁴¹ U vezi s dokaznim postupkom, vijeće je s posebnom oprežnošću trebalo određivati težinu dokaza u situacijama kada se usmeni iskaz svjedoka razlikovao od opisa danog u prethodnoj izjavi. Nastavno na to, vijeće je u nekim slučajevima bilo uvjerenjeno da dokazi izvedeni pred sudom nisu u potpunosti istiniti. Generalno rečeno, sekundarna viktimizacija svjedocima predstavlja veliki problem na emocionalno – psihološkoj razini jer se pritom oni jasno suočavaju s činjenicama kaznenog djela. Unatoč navedenim problemima vijeće je uspjelo utvrditi činjenice do razine da utvrdi

¹³⁹ *Ibid.*, str. 169.

¹⁴⁰ *Ibid.*, str. 173.

¹⁴¹ Lozančić, A., *Agresivno ponašanje oboljelih od PTSP-a na području Vukovarsko-srijemske županije* *Aggressive behavior PTSD in the area of Vukovar-Srijem County*, Nursing Journal, vol. 22., br. 1., 2017., str. 7-12.

krivnju ili nevinost svakog optuženika. Međutim, zbog tih poteškoća vijeće nije uspjelo izvesti zaključak o svim spornim činjenicama.¹⁴²

Trojica optuženih terećena su po tri točke za kršenje zakona i običaja ratovanja, i to za ubojstvo (t. 3.), mučenje (t. 8.) i okrutno postupanje (t. 9.) i pet točaka za zločine protiv čovječnosti, odnosno progone (t. 1.), istrebljenje i ubojstvo (t. 2. i 3.) te mučenje i nečovječna djela (t. 5. i 6.) prema čl. 3. i 5. Statuta.¹⁴³ Vijeće je zaključilo za su ispunjene pretpostavke iz st. 3., no da bi se moglo suditi na temelju čl. 5. za zločin protiv čovječnosti, vijeće je stajališta da žrtve moraju biti civili. Ako oni to nisu, prikladno je govoriti o ratnim zločinima. S druge strane, od krucijalnog je značaja zaključak vijeća da su prilikom izvršenja 194 ubojstva na Ovčari počinitelji djelovali s posebnom namjerom za ubojstvo, a uz to su utvrđeni i elementi postojanja kaznenih djela mučenja i okrutnog postupanja. Prema optužnici odgovornost optuženih proizlazi iz čl. 7. st. 1. i 3. Statuta na temelju kojeg su odgovorni za planiranje, poticanje, naređivanje, počinjenje kroz sudjelovanje u udruženom zločinačkom pothvatu ili na drugi način pomaganje i podržavanje planiranja, pripreme ili izvršenja zločine za koje ih se tereti. Ta odgovornost proizlazi iz njihovog nadređenog položaja nad srpskim vojnim snagama.

Prvostupanjskom presudom Mile Mrkšić je prema čl. 7. st. 1. proglašen krivim i optužen na dvadeset godina zatvora za sljedeće točke: t. 4. (ubojstvo, kršenje zakona i običaja ratovanja, prema čl. 3. Statuta, za pomaganje i podržavanje ubojstva 194 osobe), t. 7. (mučenje, kršenje zakona i običaja ratovanja, prema čl. 3. Statuta, za pomaganje i podržavanje mučenja ratnih zarobljenika u hangaru na Ovčari 20. studenog 1991.), t. 8. (okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja, prema čl. 3. Statuta za pomaganje i podržavanje održavanja nehumanih uvjeta zatočeništva u hangaru na Ovčari 20. studenoga 1991.). Miroslav Radić oslobođen je optužbi po svim točkama optužnice. Jasno je da Miroslav Radić nije prijavio poznate ili sumnjičave zločine na Ovčari svom nadređenom niti istražnim tijelima te nije poduzeo ništa protiv ikoga od svojih podređenih za zločine počinjene na Ovčari.¹⁴⁴ Zbog nekonzistentnih iskaza nije dokazano da je znao za zločine na Ovčari prije nego je prekinuo svoju vojnu službu. Veselin Šljivančanin proglašen je krivim prema čl. 7. st. 1. t. 7. Statuta za mučenje, kršenje zakona i običaja ratovanja, prema čl. 3. Statuta, za pomaganje i poticanje mučenja ratnih

¹⁴²ICTY, *op. cit.* u bilj. 124., str. 5-7.

¹⁴³ *Ibid.*, str. 175.

¹⁴⁴ *Ibid.*, str. 157.

zarobljenika u hangaru na Ovčari 20. studenog 1991. i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od pet godina. Po ostalim točkama optužnice oslobođen je krivnje.¹⁴⁵

Na prvostupanjsku presudu 2007. godine žalbe ulažu tužiteljstvo te Mrkšićevi i Šljivančaninovi branitelji. Zahtjevi tužitelja u žalbi su sljedeći: (a) poništiti oslobađajuću presudu Mrkšiću i Šljivančaninu po čl. 5. Statuta, izreći osuđujuću presudu za ubojstvo, mučenje i nečovječna djela kao zločine protiv čovječnosti protiv Mrkšića te izreći osuđujuću presudu za mučenje i ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti protiv Šljivančanina, (b) ukinuti oslobađajuću presudu Šljivančaninu za ubojstvo i izreći mu osuđujuću presudu prema čl. 3. Statuta za pomaganje u ubojstvu 194 zarobljenika na Ovčari, (c) preinačiti i povećati Šljivančaninovu kaznu kako bi se ispravno odrazila težina njegovog kriminalnog ponašanja, (d) preinačiti i pooštriti kaznu Mrkšiću kako bi se ispravno odrazila težina njegovog kriminalnog ponašanja, (e) preinačiti i povećati kazne Mrkšiću i Šljivančaninu u slučaju da Žalbeno vijeće izrekne nove osude prema čl. 5. Statuta.¹⁴⁶ Vijeće opširno obrazlaže prva dva žalbena razloga. Žalbeno vijeće utvrdilo je da je Raspravno vijeće pogrešno utvrdilo da u smislu čl. 5. Statuta žrtve temeljnog zločina moraju biti civili, čime bi se osobe *hors de combat* isključile iz toga da budu žrtve zločina protiv čovječnosti.¹⁴⁷ U vezi sa Šljivančaninovom odgovornošću za pomaganje u ubojstvu vijeće dolazi do zaključka da je on znao da nakon povlačenja vojne policije najvjerojatnije dolazi do ubojstva ratnih zarobljenika i da je svojim nečinjenjem pomogao TO-u i paravojnim postrojbama.¹⁴⁸ Na taj način Šljivančanin je znatno pridonio provođenju masovnih ubojstava na Ovčari i s razlogom ga se optužuje za pomaganje i poticanje tih ubojstava. Mrkšić navodi jedanaest žalbenih osnova na prvostupanjsku presudu na temelju kojih traži da ga se oslobodi osude prema čl. 3. Statuta za pomaganje i poticanje zločina ubojstva, mučenja i okrutnog postupanja. U prvih osam žalbenih razloga Mrkšić osporava zaključke raspravnih vijeća tvrdeći da isto nije primijenilo standard dokazivanja izvan razumne sumnje. U devetom razlogu tvrdi da ga je vijeće na temelju tih pogrešnih zaključaka pogrešno proglasilo krivim na temelju čl. 3. Statuta, dok u desetom žalbenom razlogu osporava određene činjenice za koje tvrdi da nisu bile važne za vijeće pri donošenju odluke, ali su važne za obranu i položaj JNA. U jedanaestom razlogu navodi da je vijeće pogrešno ocijenilo olakotne i otegotne

¹⁴⁵ *Ibid.*, str. 289-290.

¹⁴⁶ ICTY, *Prosecutor vs. Mile Mrkšić and Veselin Šljivančanin*, IT-95-13/1-A od 5. svibnja 2009., str. 2-3.

¹⁴⁷ *Ibid.*, str. 19.

¹⁴⁸ *Ibid.*, str. 43.

okolnosti osuđujući ga na kaznu zatvora od dvadeset godina.¹⁴⁹ Šljivančanin je izmijenio prvotno podnesenu žalbu te u izmijenjenoj verziji naveo šest žalbenih osnova na prvostupanjsku presudu navodeći da treba izmijeniti presudu i osloboditi ga po točki 7. optužnice ili alternativno smanjiti prvotno izrečenu kaznu. Osnove kojima to potkrjepljuje su da je Raspravno vijeće pogriješilo u donošenju zaključka o sljedećem: da je bio prisutan na Ovčari 20. studenog 1991., da je bio zadužen za evakuaciju bolnice te da je prema tome imao zakonsku dužnost prema ratnim zarobljenicima na Ovčari, da je on morao biti svjedokom zlostavljanja ratnih zarobljenika na Ovčari, da je morao biti svjestan da je svojim propustom omogućio počinjenje zločina. Uz to navodi da je vijeće pogrešno primijenilo pravo u vezi s pomaganjem i podržavanjem propustom te da je pogriješilo izrekavši pretjeranu kaznu.¹⁵⁰

Žalbeno vijeće 2009. godine djelomično prihvaća žalbu tužiteljstva, dok Mrkšićeve i Šljivančaninove žalbe odbija u cijelosti. Prihvaćeni su žalbeni razlozi tužiteljstva da je Raspravno vijeće pogrešno zaključilo da pojedinačne žrtve zločina protiv čovječnosti u smislu st. 5. Statuta moraju biti civili, da je Šljivančanin kriv po točki 4. optužnice za pomaganje i poticanje 194 ubojstva na Ovčari i da kazna zatvora od pet godina na koju je osuđen prvostupanjskom presudom ne održava na odgovarajući način težinu zločina koje je počinio. Drugostupanjskom presudom Mili Mrkšiću potvrđena je zatvorska kazna od dvadeset godina, dok je Veselinu Šljivančaninu povećana s pet na sedamnaest godina zatvora.

Dana 10. siječanja 2010. godine Šljivančanin je podnio zahtjev za preispitivanje presude Žalbenog vijeća. U navedenom zahtjevu tvrdio je da je Miodrag Panić, potpukovnik i načelnik Štaba Gardijske motorizirane brigade i OG Jug spreman dati iskaz o razgovoru vođenom u noći 20. studenog 1991. godine koji je od važnosti za osuđujuću presudu Žalbenog vijeća Šljivančaninu kojom mu je povećana zatvorska kazna. Šljivančanin je smatrao da će on s obzirom na tu osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje ubojstava biti oslobođen optužbe.¹⁵¹ Uzevši u obzir da „nova“ informacija u vezi provedenog razgovora koju je otkrio Panić predstavlja novu činjenicu, Vijeće je odobrilo Šljivančaninov zahtjev. Panićev iskaz ocjenjen je vjerodostojnim i kao takav doveo je u pitanje nalaz iz žalbene presude o tome da je Šljivančanin kriv za pomaganje i podržavanje ubojstva kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

¹⁴⁹ *Ibid.*, str. 92.

¹⁵⁰ *Ibid.*, str. 44.

¹⁵¹ ICTY, *Podaci o predmetu „Vukovarska bolnica“ (IT-95-13/1), MRKŠIĆ i drugi*, dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/case/mrksic/> (4. studeni 2024.).

Žalbeno vijeće ukinulo je presudu u tom dijelu, a samim time je i Šljivančainu smanjilo kaznu zatvora sa sedamnaest na deset godina.

Žalbeno vijeće donijelo je, a u neku ruku i potvrdilo, važne zaključke u pogledu odgovornosti osuđenih. Jasno je da je Mrkšić bio zapovjednik svih srpskih snaga na Ovčari 20. i 21. studenog 1991., a Šljivančanin nije učinio ništa kako bi zaustavio mučenja i spriječio njihov nastavak i ono što je uslijedilo. S druge strane, vijeće ukazuje na probleme suđenja pred međunarodnim tribunalima. Naime, vijeće je teško razumjelo Mrkšićeve tvrdnje tvrdeći da je to u određenoj mjeri rezultat poteškoća s prijevodom, ali i posljedica načina kako su argumenti postavljeni i strukturirani.¹⁵² U tome se očituje generalna mana suđenja na međunarodnim tribunalima koja može biti uzrokovana različitim čimbenicima s obje strane.

Gotovo u svim pravnim sustavima svijeta vrijede pravila *res judicata pro veritate habetur* i *ne bis in idem*. Prema čl. 10 I Statuta, konačni učinak pravno obvezujućih odluka ICTY-a primjenjuje se bez ograničenja na sve države. Time se sprječava provođenje nacionalnih sekundarnih postupaka iz čisto političkih motiva, npr. da se vlastiti državljani zaštite od odgovarajućih kazni u inozemstvu provođenjem lažnog suđenja.¹⁵³ ICTY je i službeno prestao s radom 2017. godine. Značajan korak u Strategiji okončanja rada ICTY-a je uspostavljanje Međunarodnog rezidualnog mehanizma za kaznene tribunale (dalje u tekstu: Rezidualni mehanizam). To je jedno novo, *ad hoc* tijelo koje je osnovalo Vijeće sigurnosti UN-a za nastavak jurisdikcija, prava, obaveze i osnovnih funkcija ICTY-a te za održavanje njegovog nasljeđa.¹⁵⁴ Za RH problem predstavlja nepostojanje implementacijskog zakonodavstva koje bi uređivalo procedure po kojima bi hrvatska pravosudna tijela postupala po zahtjevima za pomoć i nalogima Rezidualnog mehanizma i time ispunjavala svoje međunarodnopravne obveze.¹⁵⁵ Stoga je ponovno pokretanje postupka o stvari o kojoj već postoji pravomoćna presuda iznimka, ali i vrlo složen proces za hrvatsko pravosuđe. Trojci bi se, doduše, moglo suditi u Hrvatskoj, ali za neki drugi zločin, koji opet treba dokazati.¹⁵⁶ No

¹⁵² ICTY, *op. cit.* u bilj. 143.

¹⁵³ Scheschonka, E., *Der Grundsatz „ne bis in idem“ im Völkerstrafrecht unter besonderer Berücksichtigung der Kodifizierung durch das ICTY-Statut und das IStGH-Statut*, LIT VERLAG, Hamburg, 2004., str. 222.

¹⁵⁴ *Strategija okončanja rada Međunarodnog suda*, Ujedinjeni narodi, Međunarodni rezidualni mehanizam za kaznene tribunale, dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/o-mksj/tribunal/strategija-okoncanja-rada-medjunarodnog-suda> (29. listopada 2024.).

¹⁵⁵ Bonačić, M., *Međunarodni rezidualni mehanizam za kaznene sudove: funkcije i odnos s hrvatskim pravosuđem*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 64. br. 5-6, 2014., str. 1088.

¹⁵⁶ Mišin, V., *Zločin i zločinci*, izlaganje na 10. znanstveno-stručnom skupu VUKOVAR '91. – ŠESNAEST GODINA POSLIJE, Vukovar, 2008., <https://www.pilar.hr/2008/10/10-znanstveno-struci-skup-vukovara91-esnaest-godina-poslije/> (10. travnja 2024.).

Mrkšić je umro 2015. godine tijekom izdržavanja kazne u portugalskom zatvoru, a vezi s preostalom dvojicom to bi potrošilo znatne resurse pa se javlja pitanje koliko je to zapravo isplativo i potrebno.

5.3.2. Šešelj

Nastavno na presude Vujović et al. i Mrkšić et al. valja razmotriti i uloge nadređenih u paravojnim postrojbama te njihov doprinos pri provođenju zločina na Ovčari. Pritom je nezaobilazno spomenuti Vojislava Šešelja, vođu postrojbe *Šešeljevi ljudi* ili skraćeno *Šešeljevci* za koje postoji sumnja da su sudjelovali u pripremi Ovčare za izvršenje zločina.

Šešelja je Vojni sud u Osijeku 21. srpnja 1992. godine zbog izazivanja nacionalne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti osudio na četiri godine i šest mjeseci zatvora.¹⁵⁷ Međutim, šest godina kasnije isti ga sud na temelju Zakona o oprostima oslobađa optužbe. No to nisu sva kaznena djela koja se Šešelju stavljaju na teret. Pet godina kasnije izručen je haškom tribunalu. Konačna verzija optužnice, nekoliko puta mijenjana, u koju su uključene sve optužbe sadrži devet točaka, od kojih su tri točke za zločine protiv čovječnosti (t. 1. progoni, t. 10. deportacije, t. 11. nehumana djela) i šest njih za ratne zločine (t. 4 ubojstvo, t. 8. mučenje, t. 9. okrutno postupanje, t. 12. bezobzirno razaranje sela, t. 13. namjerno razaranje učinjeno ustanovama posvećenim vjeri ili obrazovanju i t. 14. pljačka javne ili privatne imovine).¹⁵⁸ Iz optužnice se jasno vidi da tužiteljstvo Šešelja smatra velikim predstavnikom velikosrpske ideologije te da je počinio niz zločina s naglaskom na govore mržnje kojima se omalovažava nesrpsko stanovništvo na teritoriju Hrvatske, Bosne i Hercegovine i autonomne pokrajine Vojvodine, no za potrebe ovog rada će biti kratko analizirani samo zločini u Vukovaru te njihov utjecaj na masakr na Ovčari. U vezi događaja na Vukovaru i Ovčari, Šešelj se poziva na presude Mrkšić et al. i Krajišnik smatrajući da činjenice utvrđene u tim presudama trebaju vrijediti ko *res judicata* i u njegovom predmetu. To je opravdano, no kontradiktorno je optuženikovo kasnije osporavanje da su ranije donesene presude pogrešne te utvrđene na činjenicama koje nisu bitne za njegov predmet. Isto tako, nije u potpunosti ispravno uspoređivati predmet Mrkšić sa predmetom Šešelj u prvom redu zbog različitih položaja optuženih u vojnoj strukturi srpskih snaga u bitci za Vukovar.

¹⁵⁷ Marković, M., *EKSKLUZIVNO: Dokumenti – Šešelja je sud u Osijeku 1998. oslobodio zatvora*, Maxportal, 2016., dostupno na: <https://www.maxportal.hr/vijesti/ekskluzivno-dokumenti-seselja-je-sud-u-osijeku-1998-oslobodio-zatvora/> (29. listopada 2024.).

¹⁵⁸ ICTY, *Prosecutor vs. Vojislav Šešelj*, IT-03-67-T od 31. ožujka 2016., str. 5.

Temeljem čl. 7. st. 1. Statuta optužnicom se Šešelja smatralo kazneno odgovornim za kaznena djela okvalificirana kao radnje neposrednog počinjenja, radnje koje se optuženima pripisuju sudjelovanjem u zločinačkom pothvatu, radnje poticanja ili suučesništva putem pomaganja. No tužiteljstvo ne tvrdi da je optuženi bio vođa u skladu s čl.7. st. 3. Statuta pa ga ne smatra odgovornim po toj osnovi. Usprkos tome jasno je da je on podizao moral pripadnicima svoje postrojbe nad čijim je aktivnostima imao kontrolu. Svjedoci potvrđuju njegov negativan stav prema tzv. ustašama. To je vidljivo u njegovim govorima u kojima je izričito spominjao: „nijedan ustaša ne smije živ otići iz Vukovara“, „borite se junački protiv njih, ne pokazite milosti“, „ustaše, predajte se jer nemate izlaza“.¹⁵⁹ Većina članova Vijeća također je zaključila da “nacionalistička” propaganda optuženih nije sama po sebi zločinačka te da, ako neki od govora mogu predstavljati poziv na protjerivanje i prisilno premještanje nesrba, tužiteljstvo nije iznijelo dokaze da govori su znatno pridonijeli počinjenju zločina za koje se tereti u optužnici.¹⁶⁰

Vijeće je zaključilo da usporedba šešeljevaca sa četnicima nije rijetka. Stoga je preciznije definirao četničke postrojbe kao neregularne oružane snage koje se sastoje od dobrovoljaca koje regularna vojska može koristiti kao postrojbe podrške. Tako su četničke formacije mobilizirane tijekom balkanskih ratova i Prvog svjetskog rata. Isto tako, tijekom Drugog svjetskog rata pojam četnik pripisivan je rojalističkim oružanim snagama koje su se angažirale u pružanju otpora silama Osovine.¹⁶¹ Budući da je teško odrediti njihovu stvarnu vezu, u svakom pogledu treba biti oprezan pri identificiranju pripadnika paravojnih postrojbi i korištenju naziva za njih kako u pravnom, tako i u svakom drugom smislu. Raspravno vijeće dovelo je u vezu suradnju šešeljevaca s drugim paravojnim postrojbama, a od posebnog je značaja veza pripadnika šešeljevaca i Leve supoderica čiji su pojedinci pravomoćno osuđeni za zločin na Ovčari pred beogradskim tribunalom. Odred Leva Supoderica bio je sastavljen od dragovoljaca SDS-a koje je Štab SDS-a poslao u Vukovar ili ih je regrutirao lokalno, a zatim okupio u ovom odredu imao je izravnu vezu sa SDS-om.¹⁶² Bliska suradnja između ove dvije postrojbe se osim jednakih političkih ciljeva očituje i u dodjeli titule vojvode Vojislavu Šešelju od strane zapovjednika Leve Supoderice, Milana Lačužanina. Iako je suradnja nesporna, sporno je pitanje Šešeljevog doprinosa pri provedbi masakra na Ovčari.

¹⁵⁹ *Ibid.*, str. 95-96.

¹⁶⁰ *Ibid.*, str. 108.

¹⁶¹ *Ibid.*, str. 28.

¹⁶² *Ibid.*, str. 39.

Budući da Raspravno vijeće nije utvrdilo elemente zločina protiv čovječnosti, Šešelji nije kazneno odgovoran po čl. 5. Statuta. Zbog nedostatka dokaza nije utvrđena stvarnost sljedećih zločina: okrutno postupanje u obliku rada koje se sastojalo od kopanja grobova i rovova, utovara streljiva za srpske snage i drugih fizičkih radova na bojišnici koje su navodno provodili zatočenici na poljoprivrednom dobru Ovčara u studenom 1991. te okrutno postupanje u vidu prisilnog rada i seksualnog zlostavljanja zatočenika u skladištu Veleprometa u Vukovaru u studenom 1991.¹⁶³ Međutim, u ovom predmetu dolazi do velikog propusta tužiteljstva koje u optužnici nije navelo ratne zločine koje je raspravno vijeće na temelju iznesenih dokaza prepoznalo za vrijeme suđenja, a koji bi se mogli pripisati Šešelju. Tako je vijeće zaključilo da su doista počinjeni idući zločini: (a) ubojstvo zatočenika u skladištu Veleprometa 19. i 21. studenoga 1991. od strane srpskih snaga, među kojima su bili i “šešeljevci”, pripadnici odreda Leva supoderica, (b) ubojstvo zatočenika na poljoprivrednom dobru Ovčara 20. studenoga 1991. od strane pripadnika TO Vukovar i odreda Leva Supoderica, (c) mučenje i okrutno postupanje prema zatočenicima na poljoprivrednom dobru Ovčara 20. studenoga 1991. od strane srpskih snaga, uključujući pripadnike TO-a i “šešeljevaca”, pripadnika odreda Leva Supoderica; mučenje i okrutno postupanje u obliku teških tjelesnih ozljeda, a u slučaju jedne žrtve i seksualno zlostavljanje, (d) mučenje i okrutno postupanje prema zatočenicima u skladištu Veleprometa 21. studenog 1991. od strane srpskih snaga, među kojima su bili i “šešeljevci”, pripadnici odreda Leva Supoderica; mučenja i okrutnog postupanja u obliku teških tjelesnih ozljeda.¹⁶⁴ S obzirom na to da tih optužbi nema u optužnici, a samim time optuženi o njima nije bio uredno upoznat, ti dokazi nisu uzeti u obzir.

Tijekom boravka u pritvoru Šešelju se pogoršalo zdravstveno stanje. Budući da je odbijao pružiti informacije o svojem zdravlju, a uz to je i odbijao da ga pregledaju liječnici koje imenuje ICTY, Raspravnom vijeću bio je veliki izazov doći do istinskih informacija o njegovom zdravstvenom stanju i adekvatnosti liječenja u pritvoru. Nakon optuženikovog odbijanja da se pridržava mjera koje je Vijeće namjeravalo izreći za njegovo privremeno puštanje na slobodu, ono je okončalo postupak otpusta koji je pokrenulo *proprio motu* 10. srpnja 2014. godine.¹⁶⁵ Ipak, većinom glasova uz protivljenje suca Nianga, Vijeće je odlučilo 6. studenoga Šešelja privremeno pustiti na slobodu zbog pogoršanja zdravstvenog stanja, nakon

¹⁶³ *Ibid.*, str. 52.

¹⁶⁴ *Ibid.*, str. 56-57.

¹⁶⁵ *Ibid.*, str. 14.

što se rak debelog crijeva proširio na jetru.¹⁶⁶ U priopćenju iz Haaga navodi se da se od Šešelja traži da po dolasku u Srbiju preda putovnicu vlastima, da ne stupa u bilo kakav kontakt sa žrtvama i svjedocima u procesu protiv njega i da ni na koji način ne pokušava utjecati na njih.¹⁶⁷ Međutim, Šešelj po dolasku u Srbiju ne prestaje pričati o ratnoj tematici i dičiti se ratnim zločinima. Hrvatske vlasti su to smatrale kršenjem uvjeta privremenog puštanja na slobodu pa je zbog toga tadašnji hrvatski predsjednik Ivo Josipović napisao pismo predsjedniku Haškog suda Theodoru Meronu, označivši slučajeve Vojislava Šešelja i Slobodana Miloševića, koje je Haški sud optužio za ratne zločine, ali nije i dovršio suđenja, kao poraz pravde i međunarodnog prava jer građani gube povjerenje u međunarodno sudovanje.¹⁶⁸ Tijekom 2015. godine Vijeće je naredilo, ali opozvalo nalog za Šešeljevo ponovno uhićenje i pritvor. U izvješću koje su godinu dana kasnije srbijanske vlasti predale ICTY-u proizlazi da se liječenje optuženika ne može prekinuti niti nastaviti u Haagu¹⁶⁹ pa je iz tog razloga Šešelj presudu dočekao *in absentia*.

ICTY prvostupanjskom je presudom Šešelja oslobodio svih optužbi. No Rezidualni mehanizam ga je 2018. drugostupanjskom presudom osudio za poticanje zločina protiv čovječnosti huškačkim govorom u Hrtkovcima. Bio je to prvi osuđeni srbijanski političar, i to za zločin nad Hrvatima i drugim nesrbima u Srbiji¹⁷⁰, ali nažalost ne i na Ovčari u Hrvatskoj. U vezi s ovim sudskim postupkom, bitno je spomenuti Šešeljev odnos prema ICTY-u. Neposredno prije donošenja drugostupanjske presude, svojom izjavom „Je li moguće da vam nije jasno da me to ne zanima kao neki pravni problem? Naravno, kad stigne ta presuda, možda ću je i pročitati. Ali se ponašam kao da toga nema“¹⁷¹ jasno ukazuje na nepovjerenje tribunalu, a kasnije i Rezidualnom mehanizmu koji je naslijedio predmet, sumnjajući u pravilnost njegovog rada. Ipak, veći udarac kako ICTY-u, tako i obiteljima žrtava i javnosti, zadaje Šešeljeva izjava da je veoma ponosan na svoje ratne zločine i da ih je spreman u više navrata

¹⁶⁶ *Donosimo tekst deklaracije protiv puštanju Šešelja na slobodu*, Dnevnik.hr, od 26. studenog 2014., dostupno na: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/sabor-danas-o-deklaraciji-protiv-pustanja-seselja-na-slobodu---362356.html> (5. studenog 2024.).

¹⁶⁷ *Otkriveni uslovi puštanja Šešelja na slobodu*, Klix Vijesti, od 25. studenog 2014., dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/regija/otkriveni-uslovi-pustanja-seselja-na-slobodu/141125089> (5. studenog 2024.).

¹⁶⁸ *Op. cit.* u bilj. 64.

¹⁶⁹ ICTY, *op. cit.* u bilj. 156., str. 15.

¹⁷⁰ Jurasić, M., *Šešelju Haag poručio: tko se zadnji smije, najslade se smije!*, Večernji list, 2018., dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/seselju-haag-porucio-tko-se-zadnji-smije-najsla-e-se-smije-1238524> (30. listopada 2024.).

¹⁷¹ Krasnec, T., *U srijedu presuda Šešelju, on tvrdi da ga ne zanima i da će je "možda i pročitati"*, Večernji list, 2018., dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/u-srijedu-presuda-seselju-on-tvrdi-da-ga-ne-zanima-i-da-ce-je-mozda-i-procitati-1237826> (30. listopada 2024.).

ponoviti.¹⁷² Na temelju tih riječi otvaraju se brojna pitanja, od kojih su temeljna kako javnost uopće može steći dojam o ispravnosti ICTY-jevih odluka te je li taj vojni tribunal uopće ispunio svoju ulogu.

6. ZAKLJUČAK

O vukovarskim stradanjima napisane su stotine knjiga, ispričano tisuće istina, objavljeno na desetke tisuća dokumenata. Pa ipak, knjiga istine o Vukovaru, kao i sudbina ovoga grada, i dalje ostaje otvorena. Vukovar nikada ne smije i ne može biti zaklopljena knjiga i do kraja ispričana priča.¹⁷³ Dužnost je to prema obiteljima stradalih žrtava, ali i lekcija kako međunarodnoj zajednici, tako i međunarodnom kaznenom pravosuđu. Jasno je da međunarodna zajednica nije ispunila svoje zadaće u istočnoj Slavoniji 1991. godine, a diskutabilno je pitanje je li misija UN-a sukrivac nastalih zločina. Zločini Vukovara opomena su pasivnosti europskih zemalja koju je agresor percipirao kao podršku svojim nehumanim djelima. Vukovar jasno pokazuje potrebu što ranije intervencije kako bi se spriječili masovni zločini koji potencijalno mogu uslijediti. Iako inspiriran Nürnberškim tribunalom, ICTY nije imao zadaću *de novo*, no pred njim se javili određeni problemi. Ni RH se nije u potpunosti snašla s novim izazovima i pitanje je je li u nekim stvarima trebala postupiti odrješitije. Otvoreno je pitanje da li se moglo učiniti više kako bi se obiteljima žrtvi nadoknadila gubitak. S druge strane kritika postoji i na strani RS za koju je neshvatljiv odnos prema zločincima iz Domovinskog rata. U današnjem razdoblju vladavine prava u kojem se štite i promiču temeljna prava čovjeka neshvatljivo je da su se osuđeni srpski ratni zločinci koji su se vratili kući nakon izdržane kazne slavljani kao heroji koji su dali važan doprinos oslobođenju srpskog naroda. Neki sjede u parlamentu i obnašaju javne dužnosti.¹⁷⁴ Posve jasno, apsolutno je neprihvatljivo Šešeljevo dičenje ratnim zločinima bez reakcija srpskog pravosudnog aparata na isto. RS radije priča o srpskim žrtvama nego o srpskim počinteljima.¹⁷⁵ Iako hrvatska strana ima svoju verziju istine, a srpska svoju, istina je samo jedna. Stoga treba priznati primljene gubitke, ali ne i nijekati one učinjene suprotnoj strani. Nedvojbeno je da počinitelje svakog kaznenog djela, pa i ovih najtežih, treba rehabilitirati i resocijalizirati. Međutim, ne smije se dopustiti da se to provodi kako je bilo i

¹⁷² Hina, Šešelj: *Ponosan sam na svoje ratne zločine i spreman sam ih ponoviti*, Večernji list, 2018., dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/vojislav-seselj-presuda-zalba-haag-1238477> (30. listopada 2024.).

¹⁷³ Nacionlani sindikat policije MUP RH, *op. cit.* u bilj. 48., str. 223.

¹⁷⁴ Sieger, C., *op. cit.* u bilj. 37., str. 86.

¹⁷⁵ *Ibid.*, str. 35.

Šljivančaninom i Šešeljevom povratku u matičnu domovinu. Širenjem govora mržnje i osporavanjem počinjenih zločina individualna kaznena odgovornost vodi ka kolektivnoj.

Suđenja optuženicima za ratne zločine na temelju individualne kaznene odgovornosti vrlo su složeni procesi jer se na temelju višestruke kvalifikacije pojedino sudjelovanje u određenom zločinu veže na još mnogo drugih zločina. Stoga ratna zbivanja u nekadašnjoj Jugoslaviji i suđenja pred ICTY-jem i Rezidualnim mehanizmom trebaju biti škola onome što slijedi. Ovi haška pravosudna tijela uvelike su razvila koncepte međunarodnog kaznenog prava poput individualne kaznene odgovornosti, zapovjedne odgovornosti i udruženog zločinačkog pothvata. Uz to, dala su doprinos u razgraničenju međunarodnih od nemeđunarodnih sukoba. ICTY usavršavao je i mehanizme proceduralnog postupka, npr. saslušanje svjedoka, zaštita žrtava, ocjenu dokaza i druga procesna pravila. S druge strane, na umu treba imati slučajeve Šljivančanina i Šešelja te pokušati razviti mehanizam koji će omogućiti bolju rehabilitaciju i resocijalizaciju ratnih zločinaca. Usprkos naporima međunarodne zajednice za očuvanjem mira i sigurnosti u svijetu, ratni sukobi još uvijek nastaju i traju. Najduže i najkompleksnije sukobe u modernoj povijesti predstavljaju rusko – ukrajinska invazija i oružani napadi u pojasu Gaze vezanih uz palestinsko – izraelski sukob. Iako je postojeći ICC otvorio istragu o obje situacije, otvara se mogućnost da ICTY bude model nekim novim kaznenim tribunalima. Kako bi pravosudni sustav uspješno ispunio svoju zadaću kažnjavanja zločinaca, pritom je važno da dosljedno ispuni dvije ključne uloge – prvu da sagleda dobre stvari koje su razvili prijašnji kazneni tribunali, pa tako i ICTY, ali i poteškoće s kojima su se susretali u svom radu i drugu da se normativno zakonodavstvo uskladi s novim metodama ratovanja. Nova tehnologija uzrok je novim vrstama oružja koje počivaju na umjetnoj inteligenciji. Generalno je potrebno da se popune pravne praznine u poljima međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba. Uz to, valja prihvatiti model kaznene odgovornosti da je počinitelj koji stoji iza počinitelja odgovoran jer kontrolira volju izravnog počinitelja. Kao takav, u nekim je scenarijima moguće da oba počinitelja budu kazneno odgovorna kao glavni počinitelji: izravni počinitelj počinitelj je za njegovo ostvarenje subjektivnih i objektivnih obilježja kaznenog djela, a posredni počinitelj za njegovu kontrolu nad kaznenim djelom putem njegove kontrole nad voljom neposrednog počinitelja.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Smeulers, A., *Collective Violence and International Criminal Justice, An Interdisciplinary Approach*, Intersentia, Antwerpen-Oxford-Portland, 2010., str. 86.

U 21. stoljeću međunarodna prava se krše, a demokratske države svojim stanovnicima daju ogromnu količinu slobode koja rezultira javnim prosvjedovanjem i otvorenim iskazivanjem suprotnih mišljenja. Pritom nažalost veliku ulogu u izazivanju netrpeljivosti igra propaganda koja putem masovnih medija lako manipulira ljudima. Potrebno je da svaki pojedinac u društvu razvija osjećaj za pravdu kako bi društvo bilo moralno i etički svjesno i spremno spriječiti oružane sukobe i kako bi vladavina prava zaživjela u što širem opsegu. Stoga ovaj rad završava riječima poznatog hrvatskog književnika Vlade Gotovca koje su ujedno i poruka svima koji će rad čitati, a koje glase: „Čuvajte mi Hrvatsku od niskosti i mržnje!“¹⁷⁷

¹⁷⁷ VLADO GOTOVAC: „Čuvajte mi Hrvatsku od niskosti i mržnje!“, Hrvatska katolička mreža, 2020., dostupno na: <https://hkm.hr/vijesti/vlado-gotovac-cuvajte-mi-hrvatsku-od-niskosti-i-mrznje/> (31. listopada 2024.).

7. ZAHVALE

Prije svega zahvaljujem svojim roditeljima, mom pokojnom ocu Daliboru, hrvatskom branitelju iz Domovinskog rata koji me prerano napustio za vrijeme mog studiranja i mojoj majci Ružici koja je neposredno nakon očeve smrti oboljela od karcinoma, što si mi, između ostalog, omogućili da studiram, slijedim i ostvarim svoje snove.

Veliko hvala mojoj mentorici, prof. dr. sc. Maji Munivrani za ogromnu količinu razumijevanja i pomoći prilikom pisanja ovog diplomskog rada.

Hvala mojim kolegama, prijateljima, rodbini i svima koji su mi na bilo koji način pomogli prilikom pisanja ovog rada ili pak mi bili podrška tijekom školovanja. Zbog vas je moje studiranje bilo bolje, zabavnije, lakše i ljepše!

Ova diploma zajednički je uspjeh svih nas!

8. POPIS LITERATURE

Knjige

Benz, W., *Vom Vorurteil zur Gewalt, Politische und soziale Feindbilder in Geschichte und Gegenwart*, Verlag Herder GmbH, Freiburg im Breisgau, 2020.

Cvitanović, L. et al., *Kazneno pravo – Posebni dio*, Pravni fakultet, Zagreb, 2018.

Lader Maynard, J., *Ideology and Mass Killing, The Radicalized Security Politics of Genocides and Deadly Atrocities*, Oxford University Press, Oxford, 2022.

Lučić, I., *Vukovarska bolnica: svjetionik u povijesnim olujama hrvatskoga istoka/Vukovar hospital: a lighthouse in historic storms of Eastern Croatia*, Hrvatska liječnička komora i Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2017.

Matić, P. F., *Ništa lažno*, vlastita naklada, Zagreb, 2012.

Meron, T., *Standing up for Justice, The Challenges of Trying Atrocity Crimes*, Oxford University Press, Oxford, 2021.

Nacionalni sindikat policije MUP RH, *Hrvatska policija u Vukovaru 1990.-1998.*, Zebra Vinkovci, Vukovar, 2014.

Njavro, J., *Glava dolje, ruke na leđa, Quo Vadis*, Zagreb, 1992.

Piskač, I. et al., *19VUKOWARAŽDIN91*, Zasebna postrojba Policijske uprave Varaždin, Varaždin, 2011.

Scheschonka, E., *Der Grundsatz „ne bis in idem“ im Völkerstrafrecht unter besonderer Berücksichtigung der Kodifizierung durch das ICTY-Statut und das IStGH-Statut*, LIT VERLAG, Hamburg, 2004.

Shaw, M., *War & Genocide*, Polity Press, Cambridge, 2003.

Smeulers, A., *Collective Violence and International Criminal Justice, An Interdisciplinary Approach*, Intersentia, Antwerpen-Oxford-Portland, 2010.

Stieger, C., *Die Macht der Etnischen: sichtbare und unsichtbare Trennlinien auf dem Balkan*, Rotpunktverlag, Zürich, 2021.

Stover, E., Peress, G., *Die Gräber: Srebrenica und Vukovar*, 1. izdanje, Scalo Verlag AG, Zürich, 1998.

Stranjaković, D., *Kako je postalo Garašaninovo „Načertanije“*, Spomenik SKA, Beograd, 1939.

Wigger, R., *Verraten im Herzen Europas, Schicksale im Balkankrieg*, Eichborn, Frankfurt am Main, 1995.

Članci objavljeni u časopisima, uredničkim knjigama i zbornicima radova

- Birač, D., *Prilog analizi političkih govora Slobodana Miloševića (28.6.1989.) i Franje Tuđmana (24.2.1990.)*, *Političke perspektive: časopis za istraživanje politike*, vol. 9, br. 3, 2019.
- Bonačić, M., *Međunarodni rezidualni mehanizam za kaznene sudove: funkcije i odnos s hrvatskim pravosuđem*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 64. br. 5-6, 2014.
- Carolyn, J. D., *The Witness to Genocide in the Twentieth and Twenty-First Centuries*, u: Consonni, M., Galland Nord, P., *Witnessing the Witness of War Crimes, Mass Murder, and Genocide from the 1920s to the Present*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2023.
- Chenu, G.-M., *Vukovar, opomena za Europu*, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, vol. 1, br. 1, 2008.
- Fabijanić Gagro, S., *Nemeđunarodni oružani sukobi u praksi Međunarodnog kaznenog tribunala za bivšu Jugoslaviju*, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 28., br. 2., 2007.
- Fabijanić Gagro, S., *Promjena kvalifikacije oružanih sukoba*, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 29., br. 2., 2008.
- Filipović, V., *Na rubu službene kulture sjećanja: slučaj vukovarskog kirurga dr. Mladena Ivankovića*, *Tragovi: časopis za srpske i hrvatske teme*, vol. 2, br. 2, 2019.
- Filipović, V., *Stranačka politika u Vukovaru 1990-1991.*, *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, vol. 16, br. 1, 2019.
- Filko, A., *Ovčara – siva zona međunarodne zajednice (1992.-1994.)*, *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Savonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, vol. 20, br. 1, 2020.
- Kinder, I., *The violations of international humanitarian law against the persons forcibly taken from the Vukovar hospital and murdered at Ovčara*, *Strategos: Znanstveni časopis Hrvatskog vojnog učilišta „Dr. Franjo Tuđman“*, vol. 2., br. 7., 2023.
- Lieberman, B., *'Ethnic Cleansing' versus Genocide?*, u: Bloxham, D., Dirk Moses, A., *The Oxford Handbook of Genocide Studies*, Oxford University Press, New York, 2010.
- Lozančić, A., *Agresivno ponašanje oboljelih od PTSP-a na području Vukovarsko-srijemske županije Aggressive behavior PTSD in the area of Vukovar-Srijem County*, *Nursing Journal*, vol. 22., br. 1., 2017.

Lučić, I., *Vukovarska bolnica: svjetionik u povijesnim olujama hrvatskoga istoka/Vukovar hospital: a lighthouse in historic storms of Eastern*, u: Čapo, H., *Review of Croatian History*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2018.

Marijan, D., *Bitka za Vukovar 1991.*, Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, vol. 2, br. 1, 2002.

Marijan, D., *Zamisao i propast napadne operacije Jugoslavenske narodne armije na Hrvatsku u rujnu 1991. godine*, Časopis za suvremenu povijest, vol. 44, br. 2, 2012.

Pavličević, D., *Dva stoljeća velikosrpskih težnji prema Hrvatskoj 1793 – 1993*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, vol. 2, br. 2-3 (4-5), 1993.

Ružić, S., *Stradanje nesrpskog civilnog stanovništva na okupiranom području bivše općine Vukovar (1992.-1998.)*, Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, vol. 19, br. 1, 2019.

Sadkovich, J.J., *Franjo Tuđman i problem stvaranje hrvatske države*, Časopis za suvremenu povijest, vol. 40. br. 1, 2008.

Schabas, W.A., *The Law and Genocide*, u: Bloxham, D., Dirk Moses, A., *The Oxford Handbook of Genocide Studies*, Oxford University Press, New York, 2010.

Žunec, O., *Rat u Hrvatskoj 1991.-1995. Prvi dio: uzroci rata i operacije do sarajevskog primirja*, Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, vol. 1, br. 1., 1998.

Mrežni izvori

15. siječnja – Dan međunarodnog priznanja Republike Hrvatske i Dan mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja, Hrvatski sabor, dostupno na: <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/15-sijecnja-dan-medunarodnog-priznanja-republike>.

About the ICTY, United Nations International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, dostupno na: <https://www.icty.org/en/about>.

Bassiouni, M. Cherif, *Letter from M. Cherif Bassiouni to Madeleine Albright*, izjava Madeleine Albright 16. siječnja 1994. u Haagu“, Case Western Reserve, 1994., dostupno na: <https://digital.case.edu/islandora/object/ksl%3Amps17-letterma19940201000?search=albright%2520madeleine>.

Buljan, J., *Kako su Srbi i JNA bezdušno ubijali hrvatske branitelje i civile*, Portal hrvatskoga kulturnog vijeća, 2013., dostupno na: <https://www.hkv.hr/hrvatski-tjednik/16488-j-buljan-kako-su-srbi-i-jna-bezdusno-ubijali-hrvatske-branitelje-i-civile.html>.

Donosimo tekst deklaracije protiv puštanju Šešelja na slobodu, Dnevnik.hr, od 26. studenog 2014., dostupno na: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/sabor-danas-o-deklaraciji-protiv-pustanja-seselja-na-slobodu---362356.html>.

Fond za humanitarno pravo, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2014. i 2015. godine, Instant System, Beograd, 2016., dostupno na: [Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2014. i 2015. godine - Fond za humanitarno pravo/Humanitarian Law Center/Fondi për të Drejtën Humanitare | Fond za humanitarno pravo/Humanitarian Law Center/Fondi për të Drejtën Humanitare \(hlc-rdc.org\)](https://www.hlc-rdc.org/Fondi_për_të_Drejtën_Humanitare_|_Fond_za_humanitarno_pravo/Humanitarian_Law_Center/Fondi_për_të_Drejtën_Humanitare_(hlc-rdc.org)).

Fond za humanitarno pravo, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2019. godine, Instant System, Beograd, 2019., dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=36619>.

Hina, *Šešelj: Ponosan sam na svoje ratne zločine i spreman sam ih ponoviti*, Večernji list, 2018., dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/vojislav-seselj-presuda-zalba-haag-1238477>.

Hrvatska jezična enciklopedija, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/cetnici>.

Hrvatska jezična enciklopedija, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/paravojne-snage>.

Hrvatska jezična enciklopedija, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/ustase>.

In memoriam: Dr. Juraj Njavro, Republika Hrvatska, Ministarstvo hrvatskih branitelja, 2021., dostupno na: <https://branitelji.gov.hr/vijesti/in-memoriam-dr-juraj-njavro-3932/3932>.

Istorijska biblioteka, *Stefan Dušan*, dostupno na: <http://istorijska-biblioteka.wikidot.com/art:stefan-dusan>.

Jurasić, M., *Šešelju Haag poručio: tko se zadnji smije, najslade se smije!*, Večernji list, 2018., dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/seselju-haag-porucio-tko-se-zadnji-smije-najslade-se-smije-1238524>.

Kljaić, M., Izveštaj sa suđenja od 19. rujna 2017., dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/10/11._Ovcara_-_Izvestaj_sa_sudjenja_19.09.2017..pdf.

Krasnec, T., *U srijedu presuda Šešelju, on tvrdi da ga ne zanima i da će je “možda i pročitati”*, Večernji list, 2018., dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/u-srijedu-presuda-seselju-on-tvrdi-da-ga-ne-zanima-i-da-ce-je-mozda-i-procitati-1237826>.

Krešimir, *Mile Mrkšić – portret ratnog zločinca*, kamenjar.com, 8. rujna 2015., dostupno na: <https://kamenjar.com/mile-mrksic-portret-ratnog-zlocinca/>.

Masovna grobnica Ovčara, Memorijalni centar Domovinskog rata, dostupno na: https://www.mcdrvu.hr/portfolio_page/masovna-grobnica-ovcara/.

Marković, M., *EKSKLUZIVNO: Dokumenti – Šešelja je sud u Osijeku 1998. oslobodio zatvora*, Maxportal, 2016., dostupno na: <https://www.maxportal.hr/vijesti/ekskluzivno-dokumenti-seselja-je-sud-u-osijeku-1998-oslobodio-zatvora/>.

Mišin, V., *Zločin i zločinci*, izlaganje na 10. znanstveno-stručnom skupu VUKOVAR'91. – ŠESNAEST GODINA POSLIJE, Vukovar, 2008., <https://www.pilar.hr/2008/10/10-znanstveno-struci-skup-vukovara91-esnaest-godina-poslije/>.

Otkriveni uslovi puštanja Šešelja na slobodu, Klix Vijesti, od 25. studenog 2014., dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/regija/otkriveni-uslovi-pustanja-seselja-na-slobodu/141125089>.

Pušić, M., *Potresna isповijest, „To je put od 12 metara, dočekali su nas lancima i noževima. Glava krvava, koljena mi se tresu...“*, Jutarnji list, 2020., dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/to-je-put-od-12-metara-docekali-su-nas-lancima-i-nozevima-glava-krvava-koljena-mi-se-tresu-15024588>.

Stefanović Karadžić, V., *Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona*, Beč, 1849., dostupno na: <https://www.rastko.rs/filologija/vuk/vkaradzic-srbi.html>.

Nazor, A., *Vukovar i vukovarska bolnica (dijelovi kronologije), studeni 1991. (IV. dio)*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata u suradnji s Hrvatskim vojnikom, 2015., dostupno na: <https://web.archive.org/web/20150402145155/http://www.hrvatski-vojn timer.hr/hrvatski-vojn timer/3342011/domovinskirat.asp>.

Strategija okončanja rada Međunarodnog suda, Ujedinjeni narodi, Međunarodni rezidualni mehanizam za kaznene tribunale, dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/omksj/tribunal/strategija-okoncanja-rada-medjunarodnog-suda>.

VLADO GOTOVAC: „Čuvajte mi Hrvatsku od niskosti i mržnje!“, Hrvatska katolička mreža, 2020., dostupno na: <https://hkm.hr/vijesti/vlado-gotovac-cuvajte-mi-hrvatsku-od-niskosti-i-mrznje/>.

Zločin u Vukovarskoj bolnici, Izvještaji s praćenja suđenja, Documenta, dostupno na: <http://old.documenta.hr/assets/files/Sudjenja/VUKOVARSKA BOLNICA izvjestaji s glavne rasprave.pdf>.

Dokumentarni filmovi

Fried, P., *Bitka za Vukovar, ep. 2 Nenaoružani odredi*, 4. ožujka 2019., dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=bkzq3JTJqVg&t=4s>.

Fried, P., *Bitka za Vukovar, ep. 8 Bolnica*, 1. prosinca 2015., dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=xydCG96uulI&list=PL6aCLFxGupYgwZsVlktCfAS1MeRJ3YK6z&index=8>.

Fried, P., *Bitka za Vukovar, ep. 10 Ovčara*, 6. prosinca 2015., dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=yWIm7qju2mo&list=PL6aCLFxGupYgwZsVlktCfAS1MeRJ3YK6z&index=10>.

Pravni akti

Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24.

Krivični zakon Savezne Republike Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 44/76, 36/77 - ispr., 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 - ispr. i 54/90 i Službeni list SRJ, br. 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 41/93, 50/93, 24/94 i 61/2001.

Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, Službeni list SFRJ, br. 44/76, 36/77, 56/77, 34/84, 74/87, 57/89, 83/89, 3/90, 38/90, Narodne novine, br. 53/91, 71/91, 39/92, 91/92, 58/93, 37/94, 108/95, 28/96, 110/97.

Povelja o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj, Narodne novine, br. 31/91.

Statut ICTY-a

Zakon o blagdanima, spomendanima i neradnim danima u Republici Hrvatskoj, Narodne novine, br. 110/19.

Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. NN 105-2026/2004.

Zakon o općem oprost, Narodne novine, br. 80/1996.

Zakon o proglašenju Vukovara mjestom posebnog domovinskog pijeteta, Narodne novine, br. 25/20.

Sudska praksa

Apelacioni sud u Beogradu – Odeljenje za ratne zločine, Kž1 Po2 2/14 od 24. studenog 2017. ICTY, *Podaci o predmetu „Vukovarska bolnica“ (IT-95-13/1), MRKŠIĆ i drugi*, dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/case/mrksic/>

ICTY, *Prosecutor vs. Mile Mrkšić and Veselin Šljivančanin*, IT-95-13/1-A od 5. svibnja 2009.

ICTY, *Prosecutor vs. Mrkšić et al.*, IT-95-13/1-T od 27. rujna 2007.

ICTY, *Prosecutor vs. Vojislav Šešelj*, IT-03-67-T od 31. ožujka 2016.

Kandić, N., Todorović, D., Izvještaj sa suđenja od 12. prosinca 2005., dostupno na:

<https://www.hlc-rdc.org/Transkripti/ovcara.html>.

Okružni sud u Beogradu, Veće za ratne zločine, posl. br. K.v.1/2003 od 12. prosinca 2005.

Okružni sud u Beogradu, Veće za ratne zločine, posl. br. K.V. 4/2006. od 12. ožujka 2009.

Praksa Ustavnog suda Republike Hrvatske, *Stajališta Ustavnog suda* od 12. siječnja 2015.,

dostupno na:

sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1257DCB0039A9D2.

Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije, *Precizirana optužnica* od 16. rujna 2005.,

dostupno na: <https://www.hlc-rdc.org/Transkripti/ovcara.html>.

Ustavni sud Republike Srbije, br. UŽ-4461/2010 od 12. prosinca 2013.

USUDRH, U-III-4150/2010 i dr. od 12. siječnja 2015.

Vrhovni kasacioni sud, Kzz RZ 2/2014. od 19. lipnja 2014.

Vrhovni sud Srbije u Beogradu, Kž. I. r. ž. 1/06 od 18. listopada 2006.